

70.1. I. Ferenc (1792–1835) osztrák császár és magyar király

A reformkor

- Hogyan hatott a francia forradalom az 1790-es évek elején a magyar nemességre?
- Miért működött együtt a magyar nemesség az udvarral a napóleoni háborúk idején?

A KORSZAK ELŐZMÉNYEI ÉS KEZDETE

A napóleoni háborúk idején a Habsburg állam vészesen eladósodott. A kritikus helyzetben **az uralkodó** lényegesen **több adót kívánt beszédni Magyarországról**. Ez a nemesség ellenállásához vezetett. **I. Ferenc** a tiltakozások hatására idő előtt **berekesztette az országgyűlést**, és ezt követően **rendeletekkel kormányzott**.

A magyar rendek tiltakozásul **nem hajtották végre az uralkodói rendeleteket**. A nemességnek ez a magatartása hatással volt a társadalom egészére: romlott a közbiztonság, megerősödött a betyárvilág*, nőtt a katonaszökevények száma. Mivel az ellentétek kiélezése hosszú távon nem szolgálta az udvar érdekeit sem, **1825-re az uralkodó újra egybehívta az országgyűlést**.

A gazdaságban jelentkező válságjelek hatására **a nemesség soraiból mind többen felismerték, hogy a kiváltságaik egy részéről le kell mondaniuk**. Teret kell engedni a polgári értékeknek a gazdaságban és a társadalomban egyaránt, hiszen **ettől a haza és a nemzet megerősödése várható** a birodalmon belül.

Világossá vált számukra, hogy a változtatásokat törvényes keretek között, reformok útján kell végrehajtani, úgy, hogy elkerüljék a robbanásszerű forradalmat.

Amikor ez a gondolkodásmód elterjedt, s a felismerés egyre több nemesi agyban gyűjtött világot, akkortól beszélhetünk reformkorról. Ennek az időszaknak a **kezdetét az 1820-as évek végétől számíthatjuk, s az 1848-as forradalom zárja le**.

70.2. Az országgyűlés felépítése

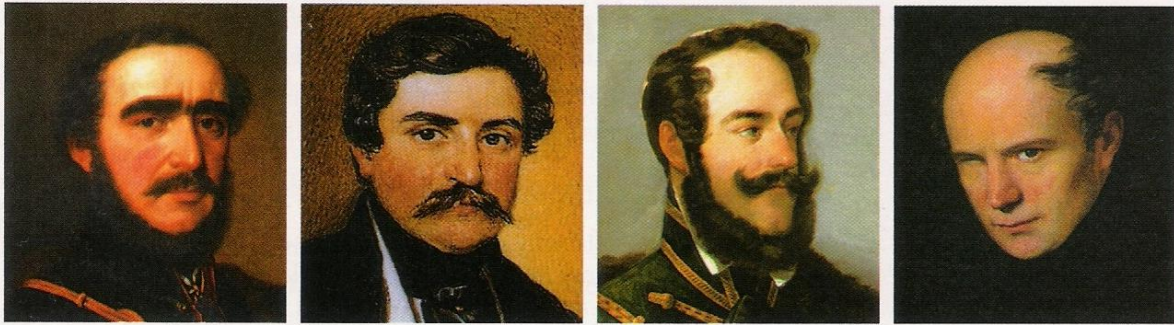
A REFORMKOR VITÁINAK SZÍNTEREI

A polgárosodás programjának kidolgozására csak hosszas viták keresztüztében kerülhetett sor. **Magyarországon nem volt gazdaságilag erős és számában jelentős polgárság, ezért a nemességnek kellett a polgári átalakulás programját meghatároznia és végrehajtania.**

1825 után **az uralkodó rendszeresen összehívta a rendi országgyűlést Pozsonyban**, ahol parázs viták folytak. **A felsőtáblán a magyar arisztokrácia férfi tagjai** születési joguknál fogva **vehettek részt** a törvények megalkotásában. **Az alsótáblára minden vármegye nemessége két-két követet választott**. Ezen felül itt hallathatták szavukat a szabad királyi városok követei is, de nekik mindössze egy szavazatuk volt.

A főleg joghallgatókból álló országgyűlési ifjak a karzatról követték figyelemmel az üléseket. Hangos bekiabálásokkal éltették azokat a szónokokat, akik **a reformokat sürgették**. Példaképük **Széchenyi István gróf, Wesselényi Miklós báró, Deák Ferenc és Kölcsey Ferenc** volt.

Két országgyűlés között a nemesség a megyegyűléseken politizált. A programok, gondolatok népszerűsítésének eszköze és **a viták színtere lett a sajtó is**, hiszen az újságokat egyre többen olvasták.

71.1. A reformkori országgyűlések meghatározó alakjai (balról): Széchenyi István, Deák Ferenc, Wesselényi Miklós és Kólcsey Ferenc

A POLGÁRI ÁTALAKULÁS ALAPKÉRDÉSEI

A megoldásra váró problémák közül kiemelkedett a jobbágykérdés. Felismerték, hogy a jobbágyok helyzetén változtatni kell: jogokhoz kell juttatni őket. **A jobbágyfelszabadítás gondolata egyre szélesebb teret nyert.**

A nemesi kiváltságok felszámolása (például az adómentesség megszüntetése) is egy igazságosabb társadalom kialakításához vezethetett.

Az ősiség törvényének eltörlése is időszerűvé vált. A bankok ugyanis nem fogadták el hitelfedezetként a nemesi birtokot, hiszen ha az adós nem fizetett, birtokát nem vehették el tőle.

Fontosnak tekintették a gazdaság fejlesztését is. Növelni szerették volna Magyarország birodalmon belüli súlyát. **A céhrendszer eltörlése az ipar szabad fejlődését mozdította volna elő.**

A cenzúra* eltörlése, **a sajtószabadság megteremtése is a korszak meghatározó kérdésévé vált.**

Az 1830-as évektől kezdve **egyre többen** vetették fel a Szent István-i állam területi egységének gondolatát, vagyis **követelték az uniót**, az egyesülést **Erdéllyel.**

71.2. Céhpecsét. A céhrendszer kötöttségei még a reformkorban is gátolták az ipar fejlődését

Az alábbiakban Wesselényi Miklósnak a Szatmár vármegye gyűlésén 1834 decemberében elmondott beszédéből idézünk. A fő kérdés az volt, hogy a bécsi kormányzat vagy a magyar nemesség oldja-e meg a jobbágykérdést. Miről próbálta meggyőzni Wesselényi a nemeseket?

„Már századok óta a kormány a köznépet terhelő ocsmány képre parasztvédői és köznéptalmazói álorcát tett. [Azaz a jobbágyok jótévedőjének tünteti fel magát.] De amely alatt ő szívta annak... zsírvját, most sem akarja a kormány ezen álorcát letenni. És ez volt az oka, miért igyekezett azon, hogy a parasztságot boldogító törvénycikk [vagyis az örökváltság engedélyezése, azaz hogy a jobbágy földesurától megválthassa a szabadságát] nem a királyi helybenhagyás megtagadása által essék el, hanem a nemesség tegye azt semmivé...

[S hogy fog erre reagálni a csalódott jobbágyság?] A parasztságra úgyszólván örökségül maradt a nemesség elleni gyűlölség... Midőn a dühöngő pór nép feldúlt házaink füstölő romjai közt úzná véres kegyetlenségeit, akkor bizonyonnyal a kormány elnyomná a lázadást. De jaj lenne akkor nemzeti függetlenségünknek, mert szabad szellemű önértetű emberekből ezen lekötélkezés [vagyis a kormányzatnak járó hála] rabszolgákká alacsonyítana.”

1. Fogalmazd meg a reformkor lényegét! Miért a nemesség vezette nálunk a polgári átalakulásért folyó küzdelmet?
2. Milyen színterei voltak a reformkorban a nemesi politizálásnak?
3. Hogyan épült föl a magyar rendi országgyűlés? Kik lehettek a tagjai?
4. Sorold fel a korszak legfontosabb, megoldásra váró kérdéseit!
5. Rendezetek országgyűlési vitát! Az osztály egyik fele érveljen a változások szükségessége mellett, a másik fele pedig ellene!

A feudális gazdaság bomlása

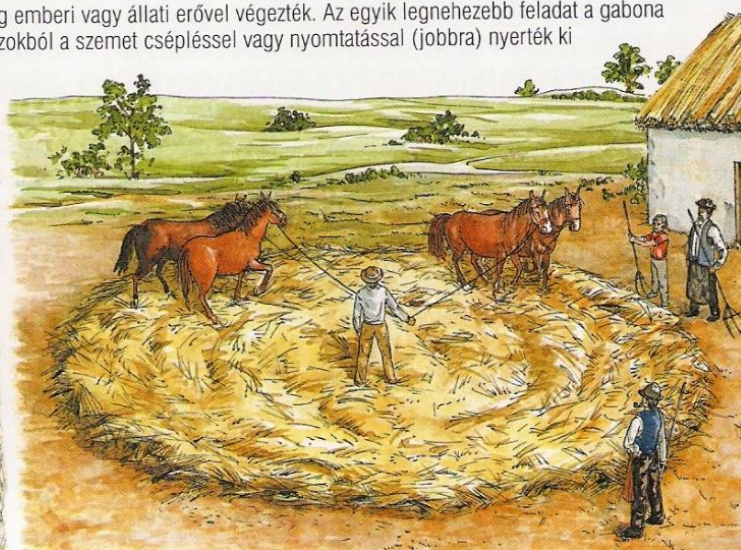

72.1. A juhtenyésztésben a hagyományos magyar racka helyett új, több és jobb minőségű gyapjút adó fajtákat honosítottak meg

72.2. A sertésállományban is fajtacseré zajlott le. A hagyományos magyar fajtákat felváltotta a puhább húst és több zsírt adó mangalica

72.3. A mezőgazdasági munkákat ekkoriban még kizárólag emberi vagy állati erővel végezték. Az egyik legnehezebb feladat a gabona betakarítása volt. A learatott (balra) kalászból a szemet csépléssel vagy nyomtatással (jobbra) nyerték ki

- Milyen gazdaságpolitikát folytatott a Habsburg kormányzat a 18. században?
- Mit jelent a háromnyomásos gazdálkodás és a vetésforgó?

A MAGYAR GAZDASÁG A BIRODALMI KERETEK KÖZÖTT

A 19. század első felében gazdaságunk fejlődését döntően még mindig az határozta meg, hogy egy nagyobb egységhez, a Habsburg Birodalomhoz tartozott. **Bécs célja továbbra is a birodalmon belüli munkamegosztás fenntartása volt.** Ezen belül Magyarország feladata a mezőgazdasági termékek előállítása volt.

Lehetőségeinket korlátozta az is, hogy nem volt önálló államháztartásunk. **Az országból származó bevételeket** (adók, vámok, a kincstári birtokok jövedelmei) **az eladósodott birodalom költségeinek fedezésére fordították.**

A MEZŐGAZDASÁG LASSÚ ÁTALAKULÁSA

A reformkorban a mezőgazdaság fejlődését a **tőkehiány és a roboton alapuló gazdálkodás akadályozta.** Ennek ellenére **lassú változások indultak meg.**

Komoly változást jelentett a kapásnövények, a kukorica és a burgonya térhódítása, amelyek változatosabbá tették az emberek táplálkozását. A burgonya hamarosan az első számú kenyérpótlóvá vált. A század első évtizedében vett lendületet a dohánytermelés, melynek a napóleoni háborúk császári hadserege jelentett óriási felvevőpiacot. **Az 1840-es években Európában már Magyarország volt a legnagyobb dohánytermelő.** Az ipari növények közül a cukorrépa terjedt el leginkább.

Az állattenyésztésben is történtek változások. Ezek egy részét az európai gazdasági folyamatok indították el. A textilipar szinte korlátlan mennyiségű gyapjút volt képes felvásárolni, ezért **a juhtenyésztés kifizetődővé vált.** Ennek **fellendülése némiképp háttérbe szorította a szarvasmarha tartását,** amelynek a felvevőpiaca amúgy is beszűkült. Nyugat-Európa ugyanis már elegendő húst állított elő.

A reformkor „legnépszerűbb” állata kétségtelenül a ló volt. **A minőségi lóállomány a főnemesség számára rangot jelentett, de gazdasági vállalkozásnak is kiváló volt,** hiszen a hadsereg sok lovat felvásárolt.

IPARFEJLŐDÉSÜNK SAJÁTOSÁGAI

A reformkorban az iparcikkeket még a céhek műhelyeiben állították elő. Ezeknek a műhelyeknek a többsége már a mezővárosokban és a falvakban működött. A cégrendszer eltörlésének igénye többször is felvetődött, de a reformkori országgyűléseken ezt még korainak tartották. Lehetővé tették azonban, hogy a céheken kívüliek is folytathassanak ipari tevékenységet.

Az ipar szerény keretek között a század elején kezdett fejlődni, s ennek lehetőségét szintén a háborúk teremtették meg. A nagy számban létesített vashámorokban a fegyvergyártás, a posztómanufaktúrákban pedig a katonai ruházat alapanyagát állították elő. Az élelmiszeripar – a malomipar, szeszipar és cukoripar – a földesúri birtokokon megtermelt nyersanyagokat dolgozta fel.

Az 1830-as évektől emelkedett a könyvek példányszáma, sok újság jelent meg. A növekvő papírigény miatt több korszerű papírgyár jött létre.

A gazdagodás és a jómód jele volt, hogy megnőtt az igény a mives porcelánok iránt, amelyeket Hollóházán és Herenden állítottak elő.

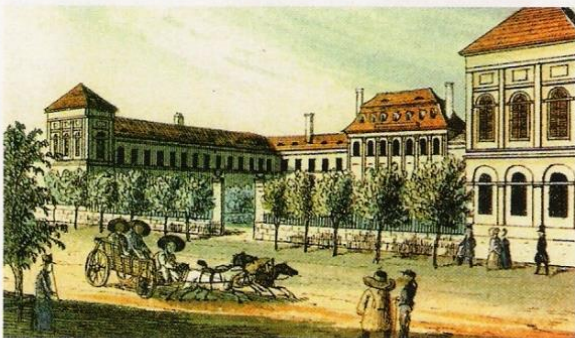
73.2. Hollóházi porcelántál. Ezek az akkoriban „köedénynek” nevezett termékek a kevésbé tehetősek számára is elérhetőek voltak

A közlekedés fejlesztésére tett erőfeszítések eredményeként megkezdte működését az óbudai hajógyár, illetve az ózdi vasmű, amely kifejezetten vasúti sínek gyártására szakosodott.

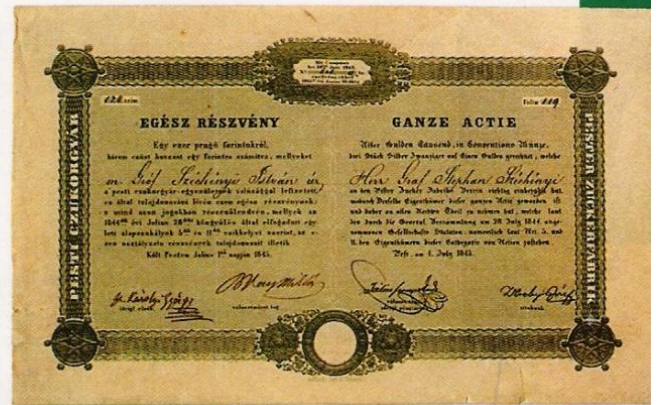
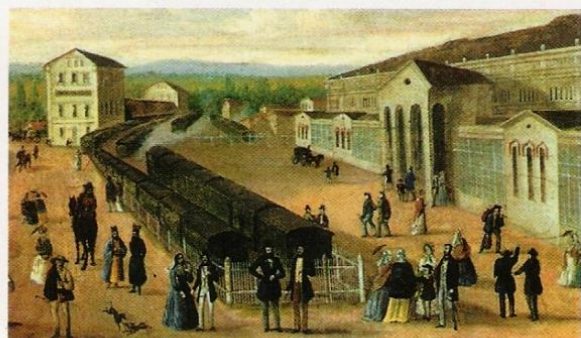
A KÖZLEKEDÉS: ELMARADOTTSÁG ÉS FEJLŐDÉS

Ekkoriban a közlekedés elsősorban szárazföldi utakon zajlott. Ezek építése és karbantartása a vármegyék feladata volt, amelyek azonban alig fordítottak rá figyelmet. Az ország egyes részein, pl. a Duna–Tisza közén, egyáltalán nem voltak épített utak. Az épített út is csak azt jelentette, hogy a ledöngölt földet kavicssal terítették le, amelyet aztán a kocsik beletaposnak a talajba. Folyók közelében az áradások miatt sokszor még ezek is járhatatlanná váltak.

73.3. Egy pesti selyemmanufaktúra korabeli ábrázolása

73.4. A pesti vasútállomás, az ún. indóház

73.1. Korabeli cukorgyári részvény. Próbáld meg leolvasni, hogy kinek a nevére szól!

Az első magyar vasút

1846. július 15-én ünnepélyes keretek között megindult a forgalom az első magyarországi vasútvonalon, Pest és Vác között. A nyolc kocsiból álló szerelvény a 33 km-es utat – több megállóval – 59 perc alatt tette meg.

A Vác előtti megállónál az utasok elragadtatva nézték a tiszteletükre rendezett tűzijáték fényeit. Később derült ki, hogy csak a város néhány háza égett...

Az újonnan felavatott vonalon nagy költőnk, Petőfi Sándor állítólag háromszor utazott oda-vissza az első napon.

tatni. (230) (3,3)

Dunagőzhajózási hirdmény.

Alulírott főügyvivőség jelenti, hogy a vásár ideje alatt semmi akadályok sem hátráltatják a hajózást, hanem a következő rendben történnek az indulások:

A. felfelé:
Pestről Pozsonyba minden közbeeső állomáshelyeken úgy személyek, mint jószágok fel fognak vétetni aug. 27-től egész sept. 2-keig minden nap reggeli 5 órakor.
Pestről Bécsbe, minden közbeeső állomással érintkezve, minden nap déli 12 órakor.
Sept. 3-kától kezdve naponként reggeli 6 órakor induland egy gőzhajó Bécsbe.

B. Lefelé:
Pestről Eszékre pénteken augusztus 25-kén.
" " szombaton " 26-kén.
" " vasárnap " 27-kén.
" " kedden " 29-kén.
" " szerdán " 30-kén.
" " pénteken szeptember 1-jén.
Sept. 2-kától kezdve csak vasárnap, kedden és pénteken induland egy gőzhajó Eszékre.
Költ Pesten, aug. 24. 1848. (234) (3,3)
A cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaság főügyvivősége.

A k. felső-nyéki és pettondi közvendégladók bérőlinek azon folyamodása, miszerint tekintve a

Ezen áldatlan viszonyokon próbáltak segíteni az 1830-as évektől kezdve. **Megkezdték a folyók szabályozását, és megjelentek az első gőzhajók a Balatonon és a Dunán.** Ezzel olcsóbbá, gyorsabbá és biztonságosabbá vált a kereskedelem és a személyforgalom is.

Kidolgozták az első vasútépítési terveket. **1846-ban átadták a Pest–Vác, egy évvel később a Pest–Szolnok vasútvonalat.**

A közlekedés fejlesztésében elvülhetetlen érdemei voltak Széchenyi István grófnak, aki Angliában ismerkedett meg a fejlett úthálózat, a vízi és a vasúti közlekedés előnyeivel.

eszedelmes fészek nem fog tőlenül heverni., azt minden gond- | nevét, a napokban kimult.

H I R D

Híradás

a magyar középponti vasúton menetórakról, 1848-ki szeptember 1-ső napjától további rendeléseig.

Pestről Vácra 7 órakor reggel. 3 órakor 30 percz délután. Vácraól Pestre 8 órakor 30 percz reggel. 5 órakor 45 percz délután.	Pestről Szolnokra. 6 órakor 30 percz reggel. 1 órakor 30 percz délután. Szolnokról Pestre 6 órakor 45 percz reggel. 1 órakor 45 percz délután.
--	---

A magyar középponti vasut igazgatóságától.

Haszonbérlet. (1,3)
ecskemét város mérsárszékei, három belső ven-
légvezető...
Árverési hirdmény.
A magyar hadügyministerium 3754-ik szám

74.1. Szeptember elsején indulva Szolnokról Pozsonyba szeretnél eljutni. Tervezd meg az utazást vonattal és gőzhajóval a menetrendek alapján! A vonat menetideje Szolnok és Pest között kb. 3 és fél óra volt, a gőzhajó pedig Pestről kb. 24 óra alatt ért Pozsonyba

Az alábbiakban a kor neves zeneszerzőjének, Berlioznak az emlékirataiból idézünk, amelyben az 1845-ös magyarországi utazásáról is írt. Mi nehezítette a magyar közlekedést?

„A Bécstől Pestig terjedő hatalmas síkság egész területén olyan ritkák a közönséges kavicsok, mint a smaragdok... a talaj itt valami finom porból áll, azt hinné az ember, hogy szitálták, és amikor az eső átmedvesíti, kátyúkat alkot. A lovak nagy erőfeszítése kell, hogy ezeken átvonszolódjunk... Nem szárazföldi, hanem sárföldi útnak kellett volna mondanom. Elképzelheti, micsoda varázsa van az effajta utazásnak!...

A Duna egyszerre csak fejébe veszi, hogy kiárad, és dühöngő hullámaival elborítja azt a fekete árkot, amelyben tízenöt órája tocsogunk, s amelyet a helybeliek konokul országútnak neveznek!? Megadó szunyókálásomból éjfélkor feliasztott a fogat mozdulatlansága, és a körülöttünk mennydörögve zuhogó víz moraja. A kocsis, aki találomra hajtott, egyenesen bevitt a folyó ágyába, s most már moccanni sem mert. A víz közben folyton emelkedett. Egy magyar tiszt, aki a kocsi zárt fülkéjében helyezkedett el, két vagy három ízben megszólított azon a kis ablakon keresztül, amelyet a szerencsétlen batár válaszfalára alkalmaztak.

– Kapitány úr! – szóltam hozzá most már én is... – Nem gondolja, hogy vízbe fulladunk?

– De igen uram, ezt gondolom. Szolgálhatok egy szivarral?”

A szorult helyzetbe került kocsi végül egy arra járó paraszt húzta ki a vízből, nagy szolgálatot téve utasainak.

1. Milyen okok hátráltatták a magyar gazdaság fejlődését a 19. század első felében?
2. Melyek voltak a magyar gazdaságban a fejlődés, és melyek a régi, feudális gazdálkodás jelei?
3. Állattenyésztésünkben milyen fajtaváltások következtek be a század első felében?
4. Mely iparágak fejlődtek Magyarországon a legdinamikusabban?
5. Jellemezze a korabeli közlekedési viszonyokat!

Széchenyi István, a reformok első megfogalmazója

■ Mit mondott ki az ősiség törvénye? Mikor hozták meg?

SZÉCHENYI CSALÁDI HÁTTERE ÉS IFJÚKORA

Széchenyi István gróf 1791-ben Bécsben született, arisztokrata családban. Édesapja Széchényi Ferenc, a kor felvilágosult nemesi mozgalmának jeles képviselője, a Nemzeti Múzeum megalapítója. Édesanyja Festetics Julianna, a keszthelyi Georgikont alapító Festetics György gróf testvére.

A fiatal Széchenyi, mint a legtöbb főnemesi ifjú, belépett a hadseregbe. Részt vett 1813-ban Lipcsénél a „népek csatájában”. Bátorságáért több kitüntetést kapott. A háború alatt és után beutazta Európát, megismerte a fejlett, alkotmányos keretek között működő nyugati világot. Világossá vált számára, hogy a nyugati viszonyokhoz képest Magyarország mennyire elmaradott. Különösen angliai útja volt rá nagy hatással, ahová vele tartott barátja, Wesselényi Miklós is. A családi hagyományok alapján is megérlelődött benne a gondolat: tenni, cselekedni kell a haza felemeléséért.

SZÉCHENYI REFORMPROGRAMJA

1830-ban jelent meg első komoly visszhangot kiváltó munkája, a Hitel. Ebben az ország elmaradottságának okaira kereste a választ. Arra a következtetésre jutott, hogy a fejlődés akadályai a kiváltságaihoz ragaszkodó nemesi magatartás. El kell tehát törölni például az ősiség törvényét, hisz ezáltal lesz hitelképes a nemesi birtok.

Javítani akart a jobbágyok helyzetén is. Érdeklte kívánta őket tenni a munkában, hogy hatékonyabban dolgozzanak, ezért a robot megszüntetését javasolta.

Széchenyi programjának fontos pontja volt a közteherviselés gondolata, vagyis hogy a nemesség is adózzon.

Szerinte a polgári átalakuláshoz szükséges törvényeket az országgyűlésnek kell meghoznia. A folyamat vezető erejének az arisztokráciát tekintette. Mivel Magyarország jövőjét hosszú távon is csak a Habsburg Birodalmon belül tudta elképzelni, meg akarta nyerni a bécsi udvar támogatását.

75.2. A Széchenyi-család kastélya Nagycenken

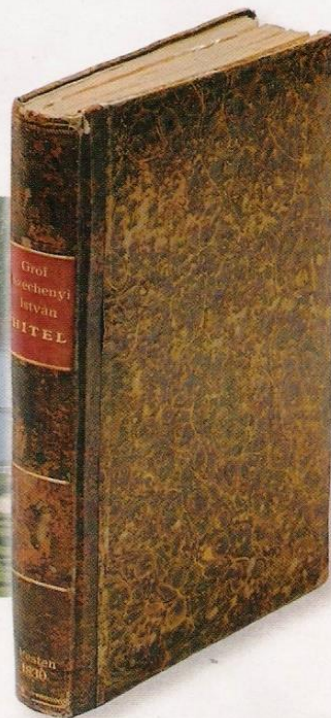
75.3. A Hitel egy példánya

Széchenyi gyermekkor

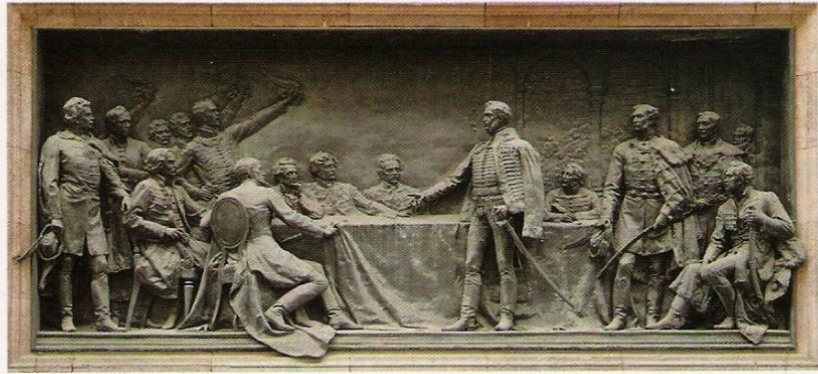
A gróf gyermekkorában sokat betegeskedett, és saját bevalása szerint tanulni sem szerette. „Nekem... végtelenül nehéz felfogásom volt, gyermekkoromban szinte semmilyen; 6-7 esztendőskoromban a legnagyobb fáradtsággal sem tudtak megtanítani még olvasni sem...” – olvashatjuk egy későbbi feljegyzésében.

75.1. Széchenyi István (1791–1860) fiatal korában több nagy utazást tett. A fenti kép nagy keleti utazása idején ábrázolja a gróft

76.1. Széchenyi nevéhez fűződik a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása. Az Akadémia épületének falán látható dombormű azt a pillanatot örökíti meg, amikor Széchenyi egy éves jövedelmét ajánlotta fel a magyar nyelv ápolására felállítandó Tudós Társaság (a mai Magyar Tudományos Akadémia) létrehozására

76

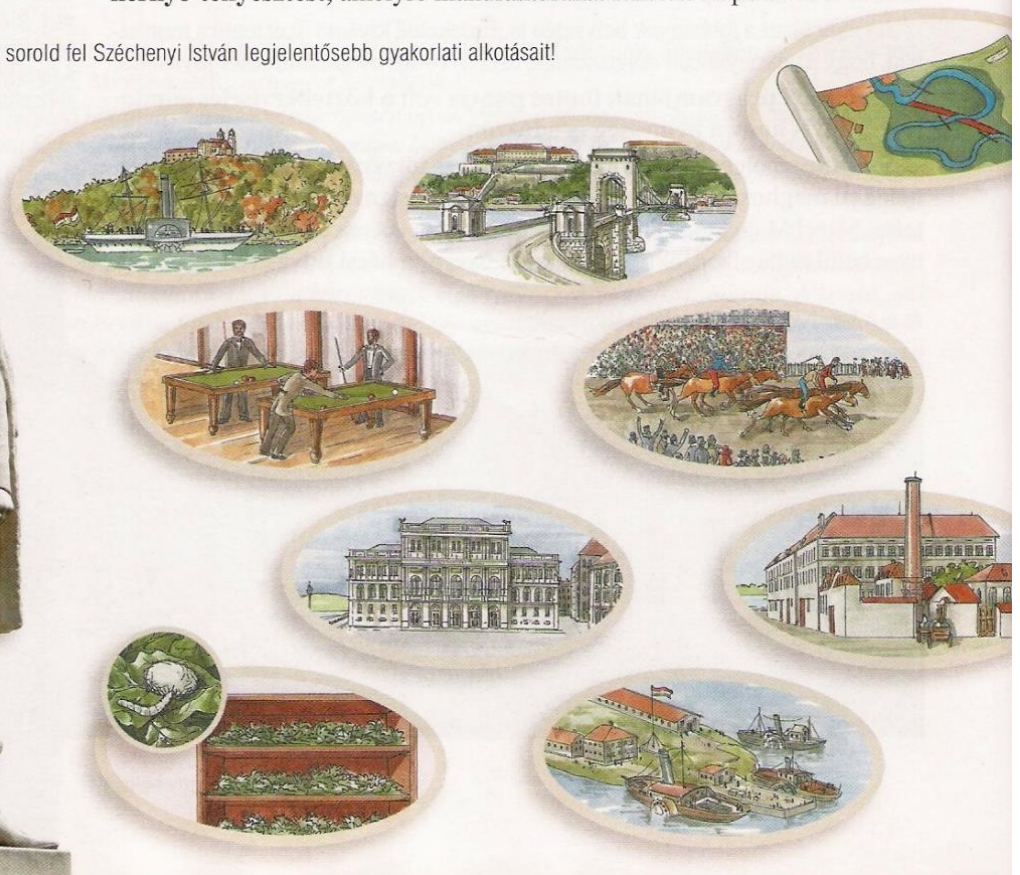
GYAKORLATI ALKOTÁSAI

A programadás mellett Széchenyi gyakorlati alkotásaival is hozzájárult az ország fejlesztéséhez. Első országgyűlési fellépésén, **1825-ben felajánlotta birtokainak egyéves jövedelmét a Magyar Tudományos Akadémia létrehozására.** Ennek feladata a magyar nyelv és kultúra ápolása lett.

Széchenyi különösen sokat tett a közlekedés fejlesztéséért. **Kezdeményezte az első állandó híd, a Lánchíd felépítését** Pest és Buda között. **Beindította a gőzhajózást** a Balatonon, s szervezője volt a dunai gőzhajózásnak is. Ennek előmozdítása érdekében **terveket készített a Tisza és a Duna alsó szakaszának szabályozására.**

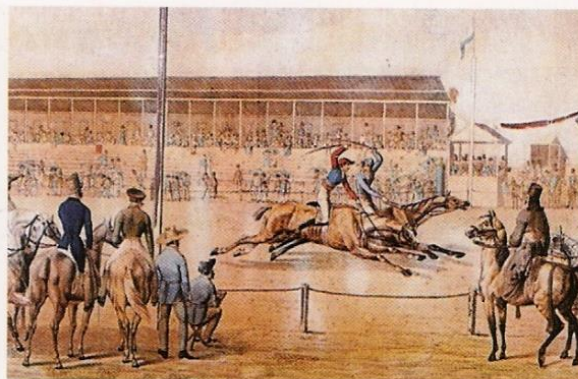
Támogatta az ipar fejlődését is. **Részt vett az óbudai hajógyár alapításában.** Azért, hogy „*hazánk gabona helyett végképp liszttel űzze kereskedését*”, Pesten **gőzmalmot létesített.** **Országszerte népszerűsítette a selyemhernyó-tenyésztést,** amelyre manufaktúrákat lehetett alapozni.

76.2. Az alábbi rajzok alapján sorold fel Széchenyi István legjelentősebb gyakorlati alkotásait!

77.1. A tervezett Lánchíd rajza a háttérben Buda várával

77.2. Széchenyi nevéhez fűződik a „lófuttatás” elindítása is

Neki köszönhető Pesten a lóversenyzés elindítása, melynek előfeltétele a „lótenyésztés felemelése” volt.

Angol mintára **kaszinókat szervezett, melyek a társasági élet központjaivá váltak.** Itt az emberek újságokat, könyveket olvashattak, és eszmét cserélhettek politikai, közéleti kérdésekről.

Pestet és Budát kívánta az ország fővárosává fejleszteni. Ő használta először a Budapest megnevezést.

SZÉCHENYI HATÁSA A HAZAI KÖZVÉLEMÉNYRE

A gróf programja és gyakorlati alkotásai elsősorban a magyar gazdaság fejlesztését célozták meg. **Úgy vélte, hogy a gazdasági átalakulás a társadalom polgárosodását is elindítja.**

Műveit sokan olvasták. A Hitelből például 5000 darabot adtak el, ami akkoriban kiugróan magas példányszámnak számított. Törekvéseit azonban a magyar arisztokrácia nagy része mégis értetlenséggel, a bécsi udvar pedig gyanakvással fogadta. Az ország közvéleménye viszont lelkesen ünnepelte őt.

Jelentőségét a pályatárs, Kossuth Lajos fogalmazta meg a legszemléletesebben: „Ujjait a kornak üterére tevő, és megértette lüktetéseit. És ezért, egyenesen ezért tartom én őt legnagyobb magyarnak...”

Egy fennmaradt anekdota szerint a következő beszélgetés zajlott le egy országgyűlési követ és Széchenyi között, amikor az értesült a gróf lóversenyzetési terveiről. Mivel érvel a gróf a lóversenyzés mellett?

„– Na, Pista! Hallottam megint valami bolondot. Most már meg lovakat is akarsz futtatni? De mi haszon van abból, hogy a ló fogadásból egyszer nagyon sebesen fut?...

– Hát te minnek viseled a kardod az oldaladon? Hisz nincs ellenség rajtunk. Add el, édes barátom! – így Széchenyi.

– Azt már nem cselekszem, ha én hasznát nem vehetem, jöhet idő, veszi hasznát más, mert amint apám mondá, olyan kard ez...

– Látod, te nem akarod eladni a kardot, mert tudod, hogy jó és biztos vasa van, mert már próbálva van; én is azért akarok lófuttatást, hogy jó fajta lóra tegyünk szert. De ezt csak úgy érhetjük el, ha jókor kipróbáljuk.”

A Lánchíd gondolata

1820 decemberében Bécsben elhunyt Széchenyi édesapja. Az ifjú gróf ezrednél szabadságot kért, hogy hazautazhasson. A jégzajlás miatt híd hiányában csak egy hét után tudott csónakon átkelni Pestről Budára. A következőket jegyezte ekkor a naplójába:

„...egyévi jövedelmemet fordítom rá, ha Buda és Pest közt híd épül, s hogy ezért, jól lehet Pesten lakni alkalmasint sohasem fogok, egyetlen krajcár kamatot vagy akár visszafizetést sem fogok követelni. Az a gondolat, hogy hazámnak fontos szolgálatot tettem, majd bőségesen kárpótol.”

1. Milyen családi példák ösztönözték hazafias cselekedetekre Széchenyit?
2. Melyek voltak programjának fontosabb elemei?
3. Sorold fel legfontosabb gyakorlati alkotásait a tankönyv rajzainak segítségével!
4. Ki nevezte őt a legnagyobb magyarnak?
5. Tételezzük fel, hogy egy kaszinó tagjai vagytok az 1830-as években! Beszélgetsetek Széchenyi elképzeléseiről!

Az önérzetes diák

Kossuth jogi tanulmányait Sárospatakon végezte. A neves professor, Kövy Sándor is a tanára volt. Egy alkalommal nem fejezte be időben az előadását. Bár az ifjak tisztelettel hallgatták tovább, de Kossuth padtársa „*megsúrolgatta a padlót csizmatalpával, ami úgy hangozott, mintha türelmetlenség jele volna*”. A dühös professor ezt félreértve hitvány gazembereknek nevezte a hallgatókat.

Az önérzetükben megsértett diákok Kossuth javaslatára a következő napokban nem mentek be Kövy óráira, hanem az iskola előtti gyepen a professor könyvéből együtt tanultak.

Végül Kövy kért elnézést a diákoktól. A szervező Kossuthra azonban a következő megjegyzést tette: „*Hanem... a dominus Kossuthból országháborító lesz!*”

78.1. Kossuth Lajos (1802–1894) portréja

78.2. A Törvényhatósági Tudósítások egyik példánya. A lapot – az Országgyűlési Tudósításokhoz hasonlóan – kézzel másolták az előfizetők számára

Kossuth Lajos, a nemes pályatárs

- Hogyan tagolódott a nemesi társadalom a 18. századi Magyarországon?
- Melyek voltak a reformkori viták színterei?

AZ IFJÚ KOSSUTH

Kossuth Lajos 1802-ben született egy Zemplén vármegyei kis településen, **Monokon elszegényedett köznemesi családban**. Édesapja ügyvéd, édesanyja pedig egy postamester leánya volt. A szűkösen élő szülők nagy gondot fordítottak fiuk taníttatására, aki **jogi diplomát szerzett**.

Ügyvédi munkája mellett élénken érdeklődött a politikai kérdések iránt is. Rendszeresen látogatta a vármegyei gyűléseket, és **bekapcsolódott a szervező ellenzék munkájába**. Alaposan megismerte vármegyéje társadalmát, a jobbágyok kilátástalan helyzetét. Úgy vélte, ha helyzetükön nem változtatnak, vad és kíméletlen jobbágyfelkelések söpörhetnek végig az országon.

A SAJTÓ SZEREPÉNEK FELISMERÉSE

Kossuth nagy felismerése volt az 1830-as években, hogy a politizálásban fel kell használni a nyilvánosság erejét. Az embereket be kell vonni sorsuk alakításába, a politikai és gazdasági kérdések eldöntésébe. Ezért **Országgyűlési Tudósítások címmel beszámolókat írt** az 1832–36-os pozsonyi diéta* munkájáról. Ezekben beszámolt a vitákról, a reformerek és a régi rendszerhez ragaszkodó ún. konzervatív* erők küzdelméről.

Az országgyűlés bezárása után **a vármegyei közlétről számolt be a Törvényhatósági Tudósításokban**. Ezt azonban a bécsi udvar betiltotta, Kossuthot pedig elfogták és **bebörtönözték**.

Szabadulása után egy induló politikai lapnak, a **Pesti Hírlapnak lett a főszerkesztője**. Bécs ezt azért engedélyezte, mert így akarták az ekkor már országosan ismert politikust a cenzúra ellenőrzése és bilincse alá helyezni. Kossuth ennek dacára az ellenzék hatékony szócsövénévé fejlesztette a lapot, amely rövidesen többezres példányszámban jelent meg. Vezércikkeiben az embereket sújtó mindennapi problémákkal foglalkozott, és **itt fejtette ki programját is**.

KOSSUTH PROGRAMJA

Elképzeléseinek középpontjában a jobbágyrendszer gyors és gyökeres felszámolása állt. Ha **a jobbágyfelszabadítás** a földesurak állami kártalanításával történik meg, akkor mindkét társadalmi réteg érdekeltté válik a megvalósításában. Az ehhez szükséges anyagi alap megteremtését viszont csak **a közteherviselés megvalósításával**, azaz a nemesek megadóztatásával tartotta elképzelhetőnek.

Az átalakulás végrehajtásához azonban hiányzott az erős polgárság. Ezért ehhez a gazdaságilag egyre kilátástalanabb helyzetbe kerülő vármegyei nemességet kellett megnyernie. Kossuth tehát logikusan jutott el **az érdek-egyesítés** gondolatához.

79.1. Kossuth kortesmenete 1847-ben a Nemzeti Múzeum előtt. Ebben az évben Kossuthot országgyűlési követté választották

Ez azt jelentette, hogy a reformok kidolgozásában minden társadalmi réteg közreműködésére számított. Egyik vezércikkében az arisztokráciának is üzent: veletek, ha jöttök, nélkületek, sőt ellenetekre, ha nincs más választás – fogalmazta meg határozottan.

Az új, polgári nemzet megteremtése érdekében **szükségesnek tartotta a politikai szabadságjogok kiterjesztését, valamint a törvény előtti egyenlőség megvalósítását.**

Kossuth az ország megreformálását Széchenyihez hasonlóan a Habsburg Birodalmon belül képzelte el, de annak keretei között **nagyobb önállóságot akart kivívni.** S bár politikájában szinte minden társadalmi rétegre támaszkodott, ő is a törvények betartásával akarta elképzeléseit véghez vinni.

KOSSUTH A REFORMTÁBOR ÉLÉN

A fejlődés kulcsának a hazai ipar megteremtését tartotta. Ezért 1844-ben létrehozta a Védegyletet, melynek tagjai ígéretet tettek arra, hogy hat éven keresztül csak magyar termékeket vásárolnak. A gazdaság élénkítésére más társaságokat is szervezett. Ezek arra is lehetőséget nyújtottak, hogy a reformok hívei egy táborba tömörülhessenek.

Munkája eredményeként 1847-ben létrejött az Ellenzéki Párt. Ennek programját, az Ellenzéki Nyilatkozatot, Kossuth és Deák Ferenc fogalmazta meg.

Az alábbi levelet Kossuth a börtönből írta édesanyjának. Miért kapott ott büntetést?

„De egy érzés elviselhetetlen volt előttem fogságom első óráiban. Tudniillik ha visszagondoltam Édesanyámnak érzékeny, gyengéd szeretetére, sőt Atyámnak, testvéreimnek erántami ragaszkodásukra is, affelett aggódtam, hogy el nem bírják a csapást. Hozzájárult annak tudomása,... midőn csaknem egészen pénz nélkül hagytam Édesanyámékat. E kettős aggodalom, megvallom, gondatlan, ostoba lépésre indított..., egypár történetesen ruháim közt talált darab papirosra... írtam egypár nyugtató sort. Kivettem az ablakon, az ór pedig kötelessége szerint felsőbbségének átadta; s könyveim elvételtek, s Édesanyámtól is később kaptam nyugtatást, mint különben.”

1. Mi a különbség Széchenyi és Kossuth származása között?
2. Mi volt Kossuth legfontosabb eszköze nézeteinek terjesztésében?
3. Hogyan szeretne volna Kossuth megoldani a jobbágykérdést?
4. Miért hozták létre a Védegyletet? Mit vállaltak a tagjai?
5. Milyen hasonlóságokat és különbségeket fedezel fel Kossuth és Széchenyi programja között?
6. Írj Kossuth nevében vezércikket a Pesti Hirlapba! Ebben érvelj a változások szükségessége mellett!

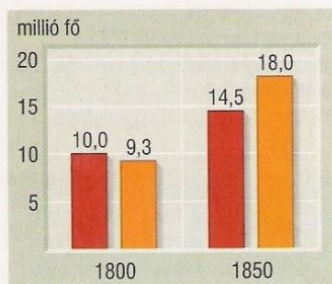
Gyűjtés Kossuth családjának

Amikor Kossuth börtönbe került, anyagi támasz nélkül maradt családjának megsegítésére Wesselényi Miklós báró kétszer is gyűjtést szervezett.

Erre bizony nagy szükség volt, mert Kossuth idős édesapja meghalt, miközben fia a börtönben ült, az özvegy és a négy leánytestvér pedig semmilyen jövedelemmel sem rendelkezett.

79.2. A Magyar Iparegyesület emlékérméje. A Kossuth kezdeményezésére létrejött egyesület célja a magyar ipar fejlesztése volt

80.1. Magyarország (piros) és Anglia (sárga) népességének növekedése a 19. század első felében (becslés). Melyik ország lakossága növekedett gyorsabban?

Egy haladó nemes

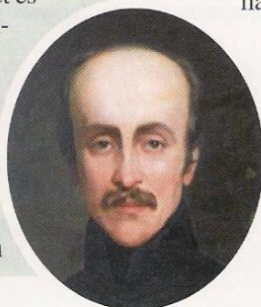
A reformkor egyik legszínesebb egyénisége a változásokat pártoló Tolna megyei nemes, Bezerédj István volt.

Elsőként szabadította fel a jobbágyait, s önként mondott le nemesi adómentességéről is. Figyelemmel kísérte a piaci árakat, hogy terményeit a lehető legjobb áron adhassa el. Ezért gyakran utazott az országban üzleti ügyekben.

Birtokán feleségével óvodát állított fel a jobbágygyerekek számára, s hitvese ábécés-könyvet írt nekik.

Az országgyűlésen többször felszólalt a magyar nyelv érdekében. Támogatta a halálbüntetés eltörlését és az ősiség megszüntetését. Értékrendje már nem a nemesi, hanem a polgári világot képviselte.

80.2. Bezerédj István portréja

Új jelenségek a társadalomban

- Milyen gazdasági következményekkel járt a napóleoni háborúk befejezése?
- Milyen rétegekre tagolódtott vagyoni szempontból a jobbágyosság a 18. században?

AZ ORSZÁG NÉPESSÉGE

A 19. század első felének magyar társadalmát sajátos kettősség jellemezte. Bár még őrizte a hagyományos feudális jegyeket, lassan, a gazdasági változásokkal párhuzamosan a polgárosodás is megkezdődött.

Az ország lakossága ebben az időszakban **mintegy másfélszeresére nőtt**. Ez a gyarapodás már teljes egészében a természetes szaporodás eredménye volt, hiszen megszűntek a 18. századra jellemző betelepítések és bevándorlások. **Angliához képest azonban ez a növekedés szerénynek mondható.**

Ennek számos oka volt. A napóleoni háborúknban sok férfi elesett. Később a járványok szedték áldozataikat (az 1831-es kolerajárványnak például közel negyedmillióan estek áldozatul). **Magas volt a csecsemőhalandóság is.** A gyermekek negyede nem érte meg az egyéves, fele pedig a tízéves kort.

A NEMESI TÁRSADALOM BELSŐ PROBLÉMÁI

A napóleoni háborúk után jelentkező gazdasági válság következtében a nemesség fokozottan eladósodott. **A gazdasági kényszer hatására az arisztokraták közül is többen vállalkozásokba kezdtek,** Széchenyi István jövedelmeinek kétharmada például ezekből származott. **Egy részük (így a Batthyány, Andrássy, Károlyi, Széchenyi családok tagjai) a reformkori ellenzék sorait erősítette.**

A köznemesség válaszút elé került. Dönteniük kellett: vagy ragaszkodnak előjogaikhoz, vagy pedig lemondanak azok egy részéről, és a változások útjára lépnek. **A kiutat számukra is a vállalkozás, a hagyományos nemesi értékrenddel való szakítás, tehát a polgárosodás jelentette.** Többen értelmiségi foglalkozást választottak.

A reformkorban **a kisnemesség állt ellen leginkább a haladásnak.** Megakarták őrizni kiváltságaikat, mivel csak ez különböztette meg őket a jobbágyoktól. **A bécsi udvar is fokozottan számított rájuk, hiszen a vármegyei választásokon némi anyagi juttatással mindig megvásárolhatóak voltak.**

VÁLLALKOZÓ POLGÁROK

Azokban **a városokban,** amelyek kereskedelmi útvonalak közelében helyezkedtek el, **kialakult egy új vállalkozói réteg.** Komoly tőkét tudtak felhalmozni, s olykor hitelügyletekkel is foglalkoztak. A régi polgárságtól az különböztette meg őket, hogy sokat utaztak, és a piacokat, kapcsolatokat saját maguk kutatták fel.

Az új polgári réteg másik csoportját az ipari vállalkozók képezték, akik műhelyeikben egyre több embert foglalkoztattak, s vállalkozásaik gyárrá nőtték ki magukat. Egyik legnevesebb képviselőjük a későbbi híres gépgyártat létrehozó Ganz Ábrahám volt. **A vállalkozók között gyakran nemeseket is találunk.** Ez is mutatja, hogy bomlásnak indult a régi nemesi világ.

81.1. Vidéki nemesi kúria

81.2. Módos jobbágy háza

A JOBBÁGYSÁG

A 19. század első felében **tovább nőttek a vagyoni különbségek a jobbágyok között.** A jobbágy halála után a telket fiai között osztották fel. Így a népesség gyarapodása következtében felerősödött a telekaprózódás. Ezért lassan **többségbe kerültek a zsellérek.**

A feudális terhek nem csökkentek. A jobbágyok kilátástalan helyzetük ellen gyakran emelték fel a szavukat. Megtagadták a szolgáltatások befizetését, vagy nyílt felkelést, lázadást szerveztek. Ezek közül az 1831-es felvidéki megmozdulásuk volt a legvéresebb.

A korszakban nagyon **sokan felismerték, hogy a jobbágyság helyzetére egyetlen lehetséges megoldás van: a jobbágyfelszabadítás,** a korabeli szóhasználat szerint **az örökváltás.** Ez azt jelentette, hogy a földesúri terheket egy összegben, örökre megváltanák, és a telek ezáltal a jobbágy tulajdonába kerülne.

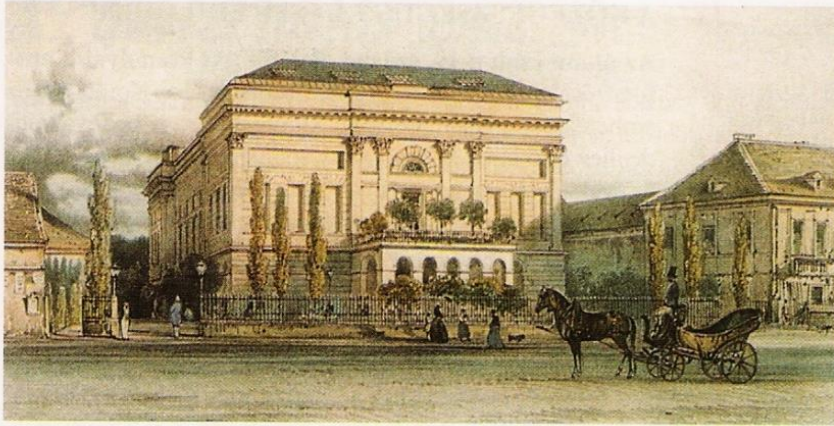

81.3. Korabeli jobbágyviselet

A változások lassúságát bizonyítja Széchenyi István leírása a korabeli nemesi kúriáról. Mit kifogásol a gróf?

„Nemesi kúria faluhelyen. Pincén áll a lak, s ekképp tűrhetőleg száraz. Falai vastagok... Teteje cserépre verve, ablakai, ajtajai szinte elég tágasak; s így igen sokban megfelel a jobb lakok feltételeinek. Hová van rakva azonban? Homloka az utcára, s háta az udvarnak, s emögött kert, gazdasági épület. Por, kocsizörgés, gulya, nyáj, sertés, kutya stb. egy oldalról; liba, kacska, megint kutya és a gazdaság minden fertelme más oldalról... S hát a belső elosztás és szag? Egy szoba, mint a másik, mindnyájan mint olvasó egy ambitusra [tornácra] fűzve, s azért egyikben mint másikban épp azon szag: pipa, konyha, s az ambitus végén igen gondosan felállított árny- vagy inkább zsarnokszék [árnyékszék], minthogy senkit sem kímél, de kivétel nélkül mindenkire egyforma büntetést ró... S ha felnyitják a középtajtókat, s minden terem egybefügg... akkor az elkülönözés minden kelleme megszünt. Ki nem barátja a lármának, lúd- s kacsafecsegésnek, kutyaugatásnak s ilyeseknek...; s a természet illatai és színei után is eseng egy kissé, az... nem fogja magát ily lakban jól érezni.”

1. Milyen akadályai voltak a gyorsabb népességnövekedésnek a század első felében Magyarországon?
2. Hogyan hatottak a gazdasági változások a nemességre? Kik voltak a reformok ellenzői?
3. Milyen új vállalkozói rétegek alakultak ki?
4. Miért kerültek többségbe a zsellérek a jobbágyságon belül?
5. Mit jelent az örökváltás kifejezés?
6. Alakítsatok csoportokat! Egy-egy csoport feleljen meg egy-egy reformkori társadalmi rétegnek! Mondjátok el, milyen problémákkal kell megbirkóznotok!

83.1. A Pesti Magyar Színház (a későbbi Nemzeti Színház) épülete. Jobbra a színház első előadásának plakátja látható

A zenében hódított a verbunkos, melyet a kor neves cigányzenekarai hozzáértően szólaltattak meg. A főúri bálokon már csárdást is táncoltak. Megszületett a nemzeti opera, s Erkel Ferenc Hunyadi Lászlóját a közvélemény kitörő lelkesedéssel fogadta.

A változó életmód jelei az építészetben is megjelentek. A főnemesség **klasszicista* stílusú palotákat**, a vármegyei nemesek **kúriákat építettek**.

AZ OKTATÁS

Az oktatás még a reformkorban is **az egyházak kezében volt**.

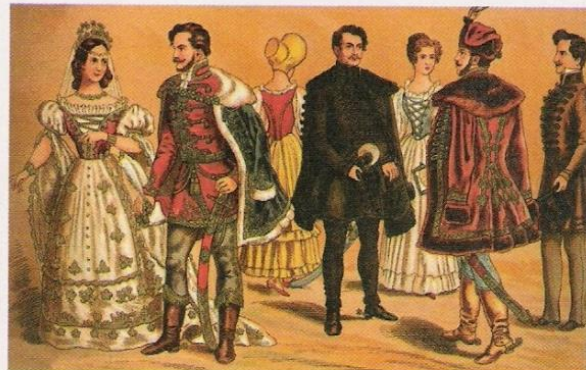
Az iskoláskorú gyerekeknek mintegy egyharmada járt csak iskolába. Ők is legfeljebb egy-két évig, s szinte kizárólag télen. Tavasztól őszig ugyanis a jobbágygyerekek ugyanúgy dolgoztak, mint szüleik. A rosszul felszerelt falusi iskolák tantermei zsúfoltak voltak. A gyerekek olvasást, írást és számtani alapműveleteket tanultak. Egy tanító egyszerre több osztályt tanított.

Erre az elemi képzésre épült a gimnáziumi oktatás. A gimnáziumok a városokban működtek. Kevés volt azonban a képzett tanár. Állandó problémát okozott a fegyelmezés, amelynek eszközei közé tartozott a verés, a szegyenpadba ültetés, az elzárás. Szinte kilátástalan helyzetbe került az a nem nemesi származású tanár, akinek nemes ifjakat kellett tanítania és fegyelmeznie, hiszen velük szemben nem alkalmazhatta ezeket a módszereket.

83.2. A Nemzeti Múzeum klasszicista stílusú épülete. 1836 és 1846 között épült

83.3. A reformkorban a divat terén is egyre inkább előtérbe kerültek a magyaros jellegű viseletek

Divatba jön a csárdás

1839-ben a főúri kaszinó bálján nagy feltűnést keltett, amikor Széchenyi István javaslatára Orczy István báró magyar táncokat mutatott be.

Orczy először a gyöngyösi kapáslegények táncát járta el. „Tánca végeztével általános meglepedés mellett zajos taps tört ki, Széchenyi gróf... nyájas szavakkal kérte fel az ifjú bárót, hogy... válasszon egy táncosnőt, s azzal mutassa be a magyar páros táncot.”

Az ifjú báró unokahúgával lejtette el a csárdást. Széchenyi megköszönte a bemutatót, majd kijelentette: „Ez az én táncom!” A bálokon ezután egyre többen járták a csárdást.

háza tulajdonosánál.	1.
(4) H i r d e t m é n y. (1, 2)	—
<p> Szabad J. Arokszállás város részéről közhírré tétetik, mikép az itteni 10,000 léleknyi népességű városban most rendszeresített orvosi állomás, mely 200 p. ft évi fizetéssel, 24 p. ft lakbérrel 1 és 3 öl kemény tüzfával van ellátva, 1847. évi január 30-án fog betöltetni; ezen állomást elnyerni kívánók tehát szükséges — különösen magyar nyelvbeni jártasságukról szóló — bizonyítványokkal ellátott kérelvelelőknek a kitett hó 25-ik napjáig leendő beadására felszólítanak. </p>	21
(6) A j á n l k o z á s. (1, 3)	ca

84.1. Korabeli állásajánlat orvosok számára. Akkoriban körülbelül minden 20 ezer lakosra jutott egy orvos. Összehasonlításképp: ma hazánkban 10 ezer lakosra átlagosan 38 orvos jut. Hányszoros növekedést jelent ez?

A pontatlan utasok

Az 1830-as évek elején még gyakran előfordult, hogy a hajnali öt órakor induló bécsi gőzhajóra egy-két órás késéssel érkeztek az emberek.

Amikor aztán látták, hogy a hajó elment, méltatlankodni kezdtek, amiért az nem várta meg őket, pedig előre megváltott jegyük volt rá.

A KÖZEGÉSZSÉGÜGY LASSÚ FEJLŐDÉSE

Az állam csak a 19. század elejétől tett komolyabb erőfeszítéseket az egészségügyi ellátás terén. Korábban az emberek önmagukat próbálták kúrálgatni, vagy pedig a mindenhez értő helyi bábaasszony segítségét kérték. Az 1840-es évek elején még kevés volt az országban a képzett orvos. Kórházak is csupán a nagyobb városokban működtek.

Az **egyéni higiénia*** terén, elsősorban a polgárság és a nemesség egy részének körében azonban **lassú fejlődés vette kezdetét. Terjedt a mosdómedence, a szappan, a törölköző és a zsebkendő használata.**

A városokban is egészségesebbé váltak az életkörülmények. Több helyen **olcsó közfürdőket működtettek**, amelyeket a szegények is felkereshettek. Foglalkozni kezdtek a köztisztasággal is, **söpörték az utcákat, elszállították a szemetet.** Azokat az üzemeiket, amelyekben sok hulladék keletkezett, a város szélére telepítették. Járványok azonban továbbra is felütötték a fejüket.

AZ IDŐBEOSZTÁS FONTOSSÁ VÁLIK

Az, hogy mennyire más a feudális és a polgári világ, jól érzékelhető az embereknek az időhöz való viszonyában. A **nemesi kúriák többségében** volt ugyan óra, s ha a ház ura kimozdult otthonról, akkor zseborát vitt magával, de ezek gyakran nem működtek. Nem is volt fontos, mert az emberek **tevékenységüket nem az órához igazították.** A találkozásokot is csak hozzávetőleges pontossággal határozták meg, egy-két nap késés nem számított illetlenségnek.

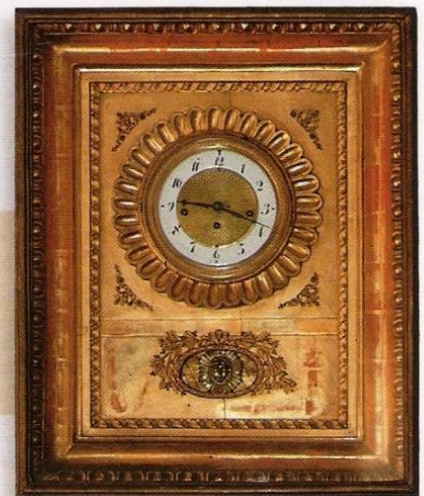
Az árutermelésben, a **kialakuló kapitalista gazdaságban** szerepet vállaló polgár vagy nemes életében azonban **megnőtt az időbeosztás szerepe.** Tárgyalni, utazni, vásárokba járni csak időhöz kötötten lehetett. Az új szemlélet természetesen csak nehezen hódított teret.

Az alábbiakban Wesselényi Miklósnak a magyar nyelv ügyében elmondott egyik beszédéből idézünk. Mely nyelvek szorították vissza a magyart, és milyen területeken? Melyik uralkodó rendelkezésére utal „az erőszak órája” kifejezés?

„Nemzetnek egyik drága kincse nyelve. Hajdan a régi magyarnak ajkairól magyar szó dörgött véres csatáiban, magyar szó volt, mellyel királyokat tett, törvényeket hozott... a külföld áldást s átkot hozó ajándéki közt volt a latin nyelv is. Róma áldásul hagyta nyelvének tudását s az által tudományait az őket követő erős nemzeteknek, de hogy élő nyelvek elmellőzésével a megholtak majmolják szavát... A nagyurak s az őket majmolók szolgálai csordája németesedni kezdte, s nyelvünk számkivetetten bujdosék. Végre midőn erőszakkal akarták sírjába hurcolni, az erőszak órájának ütése lármaharangként riasztá fel a magyart; győzelmi pompával hozták vissza az elűzött nemzeti szokásokat, a nyelvet... Csak azon ország lehet biztosan boldog és csendes, melynek törvénye polgárai szívökbe van metszve... Oly törvény, mely nem a nemzet nyelvén van írva, hasonló ama zsarnok törvényéhez, mely oly magasra volt függesztve, hogy a nép ne olvashassa.”

84.2. Korabeli falióra

1. Milyen jelei voltak a kulturális élet fellendülésének a 19. század első felében?
2. Miben különbözött a reformkori oktatás a maitól?
3. Hogyan javították a közegészségügy helyzetét?
4. Miért játszott fontos szerepet a pontos időbeosztás a kapitalista gazdaságban?
5. Gyűjtsetek képeket a lakóhelyetek közelében található reformkori épületekről!

A megriadt király

V. Ferdinánd nem tartozott a legszellemdeusabb Habsburg uralkodók közé. Gyermekkorában kedvenc szórakozása az volt, hogy bebújt egy papírkosárba, s abban hempergett ide-oda. Trónra kerülése után többször hangoztatta: nem is olyan nehéz mesterség az uralkodás, csak ne kellene annyit aláírni. Az érdemi döntéseket természetesen egy tanácsadó testület hozta meg helyette.

Őfelsége 1848 márciusának forradalmi eseményeit sem értette igazán. Amikor március 16-án a magyar országgyűlés küldöttségét fogadta, s István főherceg át akarta nyújtani neki a felirati javaslatot, riadtan húzta össze magát trónusán, s halkán a következőket rebegte: „*Kérlek, ne vedd el a trónomat!*”

86.

Magyarország az átalakulás kapujában

■ Hogyan működött a reformkorban az országgyűlés?

AZ UTOLSÓ RENDI ORSZÁGGYŰLÉS

1847-ben összeült a rendi országgyűlés Pozsonyban. A reformok hívei arra készültek, hogy összehangolt támadást indítanak a konzervatív erők ellen. Ennek érdekében – életében először – országgyűlési követté választották Kossuth Lajost is. Ő az alsótáblán, Batthyány Lajos gróf pedig a felsőtáblán szervezte az ellenzék munkáját.

A bécsi udvar és a változásokat nem akaró konzervatív követek azonban megakadályozták, hogy megszülessenek a polgári átalakulás legfontosabb törvényei.

Ebben a helyzetben érkezett meg március első napjaiban a hír: **Párizsban újabb forradalom tört ki.** Ez felgyorsította az eseményeket. **Kossuth 1848. március 3-án elmondott beszédében összefoglalta a polgári átalakulás teljes programját.** Ebben új elemként jelent meg az önálló magyar kormány igénye. **Javasolta, hogy kéréseiket terjesszék az uralkodó elé,** s annak jóváhagyása után az országgyűlés alkosson azokról törvényeket. Az alsótábla azonnal elfogadta a javaslatot, **az ingadozó arisztokratákat pedig a március 13-i bécsi forradalom híre győzte meg** arról, hogy nincs visszaút.

Március 15-én reggel indult Bécsbe az országgyűlés küldöttsége, bízva abban, hogy az uralkodó és a megrettent udvar enged a kérésüknek. Kossuth azt ígérte Pozsony népének, hogy addig nem jönnek vissza a császárvárosból, amíg az uralkodó ki nem nevezi Batthyányt miniszterelnöknek.

A PESTI FORRADALOM 1848. MÁRCIUS 15-ÉN

Az 1840-es években **kialakult Magyarországon egy fiatal értelmiségi csoport,** amelynek tagjai verseikkel, írásaikkal formálták a közvéleményt. **Törzshelyük Pesten a Pilvax kávéház volt.** Többségük a polgári rétegből származott, s erőteljesen hatottak rájuk a francia forradalom szabadságot, egyenlőséget, testvériséget hirdető eszméi. Közéjük tartozott pl. Petőfi Sándor, Jókai Mór és Vasvári Pál is. 1848 tavaszán **a párizsi forradalom hatására cselekvésre szánták el magukat. Programjukat 12 pontban fogalmazták meg.**

86.1. Petőfi Sándor szobra

86.2. A Pilvax kávéház egy korabeli ábrázoláson

87.1. A pesti forradalom elindítóinak, az ún. márciusi ifjaknak két jeles képviselője, Vasvári Pál (balra) és Jókai Mór (középen). Jobbra Táncsics Mihály író, újságíró képe látható

A bécsi forradalom hírére **március 15-én reggel az utcára vonultak**. A Pilvax kávéházból elindulva **felkeresték az egyetemi hallgatókat**, s csatlakozásra szólították fel őket. **Az utcán is sokan közéjük álltak.**

A többezres **tömeg** a csöpögő esőben **Landerer és Heckenast nyomdája elé vonult**. Petőfiék itt a nép nevében lefoglalták a nyomdagépeket, s **cenzori engedély nélkül kinyomtatták a 12 pontot** és a költő e napra írt mozgósító versét, a **Nemzeti dalt**. Ezzel megteremtették a sajtószabadságot.

Délután az emberek a Nemzeti Múzeum előtt gyülekeztek. Itt Vasváriék elmagyarázták az egybegyűlt tömegnek a 12 pont jelentőségét.

Ezután a pesti városházára mentek, hogy csatlakozásra bírják a város vezetését, és maguk mellé állítsák a polgárságot. Ezt követően – már mintegy húszezren – **Budán felkeresték a királyi hatalmat képviselő Helytartótanácsot**. „A nagyméltóságú helytartótanács sápadt vala és reszketni méltóztatott, és öt percnyi tanácskozás után mindenbe beleegyezett” – olvashatjuk az esetről Petőfi feljegyzését. Innen a budai várbörtönhöz vezetett a tömeg útja, s **kihozták börtönéből a politikai fogoly Táncsics Mihályt**.

Este a Nemzeti Színházban díszelőadást tartottak, amelyen nagy lelkesedéssel vettek részt a nap hősei. **Katona József Bánk bánját tüzték műsorra.**

1848. március 15-én Pesten vér nélkül **győzött a forradalom**. Programjának, a 12 pontnak a megvalósítása viszont az országgyűlésre várt.

Egy jóeszű jobbágyfiú

Táncsics Mihály jobbágyszülők gyermeke volt. Előbb takácsnak készült, később tanítóképzőbe járt, majd jogot tanult.

Politikai tárgyú írásaiban Kossuth programját támogatta. Ezek azonban a cenzori hatalom miatt csak külföldön jelenhettek meg.

Síkra szállt a jobbágyok kártalanítás nélküli felszabadításáért, a falusi és városi szegények jogaiért. 1847 márciusában letartóztatták és bebörtönözték.

87.2. A március 15-ei események helyszínei: 1. Pilvax kávéház; 2. egyetemek; 3. Landerer és Heckenast nyomdája; 4. Nemzeti Múzeum; 5. pesti városháza; 6. Helytartótanács; 7. Táncsics börtöne; 8. Nemzeti Színház. A térkép alapján ismerd a nap eseményeit! A körökben látható jeleneteket kapcsold egy-egy helyszínhez!

88.1. A Pesti Hírlap beszámolója a március 15-i eseményekről. Mire utal az újság alcíme? Olvasd el a 12 pontot (jobbra)!

Szerilem első látásra

A március 15-ei forradalom egyik vezéralakja, Jókai Mór este a Nemzeti Színház Bánk bán előadásának szünetében a színpadról kíván beszélni a lelkes közönséghez.

Mielőtt megszólalt volna, hozzálépett a drámban Gertrúd királynét alakító Laborfalvi Róza, s egy óriási kokárdát tűzött a mellére. Egy életre szóló szerelem első pillanata volt ez. Jókai nemsokára feleségül vette a színésznőt.

A BÉCSI TÁRGYALÁSOK

A március 15-én Bécsbe induló országgyűlési küldöttség tagjai sem tudtak a pesti eseményekről. A császárváros népe kitörő lelkesedéssel fogadta őket, hiszen Kossuth az örökös tartományok számára is alkotmányt kért.

Az uralkodó és tanácsosai nem mertek ellenállni az országgyűlés kérésének, s **mindenben engedtek. A sikerhez jelentősen hozzájárult Széchenyi is**, aki arról győzködte öfelsége tanácsosait, hogy ha nem engednek, Magyarországon olyan forradalom törhet ki, amely a rendszer egészét elsöpri.

Egyedül Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezését halasztották el. A kínos helyzetet István főherceg, **Magyarország nádora** oldotta meg, aki jogkörével élve **megbízást adott Batthyáynak a független magyar kormány megalakítására.**

A forradalom győzelme ezzel teljessé vált. Kossuth betartotta szavát: kinevezett miniszterelnökkel tértek vissza Pozsonyba.

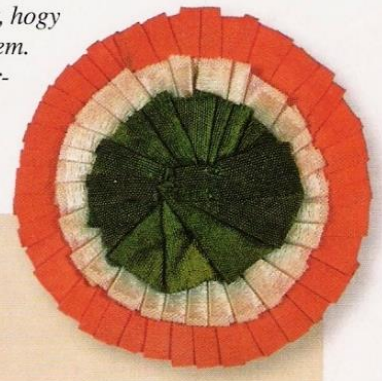
Olvasd el, mit írt Petőfi a március 14-éről 15-ére virradó éjszakáról. Milyen érzésekkel várta a következő napot?

„Az éj nagy részét ébren töltöttem feleségemmel együtt, bátor, lelkesítő, imádott kis feleségemmel, ki mindig buzdítólag állt gondolataim, terveim előtt, mint a hadsereg előtt a magasra emelt zászló. Azon tanácskoztunk: mit kell tenni? Mert az határozottan állt előttünk, hogy tenni kell és mindjárt holnap... hátha holnapután már késő lesz!

Logikailag a forradalom legelső lépése és egyszersmind fő kötelessége **szabaddá tenni a sajtót... azt fogjuk tenni! A többit az istenre bízom és azokra, kik rendelkeznek, hogy a kezdeteket folytassák; én csak arra vagyok hivatva, hogy az első lökést tegyem. Holnap ki kell vívnunk a sajtószabadságot! És ha lelvöldöznek? Isten neki, ki várhat ennél szebb halált? E gondolat aludtam el.”**

88.2. A kokárda, amely az 1848-as forradalom szimbólumává vált. Melyik történelmi esemény kapcsán találkoztál már ezzel a jelképpel?

1. Miért rekedt meg az országgyűlés munkája 1848 elején?
2. Minek a hatására mondta el Kossuth híres beszédét az országgyűlésen? Mit követelt?
3. Mi tette teljessé a pesti forradalom győzelmét Bécsben?
4. Játsszátok el a márciusi forradalom eseményeit a jelképes helyszíneken!

gy d. e. 11 1/2 órákor a' magyar sajtónak törvényes tisztja, censa-
ost e. a által meg nem fertőztetett ágyából az első ikerszülető.
Egyik, a' kivánatoknak tegnapi mellékletünkben is közlött 12
pontja, mely így hangzik:

Mit kíván a' magyar nemzet?

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

- 1) Kívánjuk a' sajtó' szabadságát, censura' eltörlését.
 - 2) Felelős minisztériumot Budapesten.
 - 3) Évenkénti országgyűlést Pesten.
 - 4) Törvényelötti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
 - 5) Nemzeti őrsereg.
 - 6) Közös teherviselés.
 - 7) Urbéri viszonyok' megszüntetése.
 - 8) Esküdtszék, képviselőt, egyenlőség' alapján.
 - 9) Nemzeti bank.
 - 10) A' katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a' külföldieket vigyék el tőlünk.
 - 11) A' politicai státusfogylok szabadon bocsáttassanak.
 - 12) Unio (Erdélyyel).
- Végül: Egyenlőség, szabadság, testvériség!
Az ikertestvér mellett méltólag állott Petőfi Sándor' következő lelkes költeménye:

Nemzeti dal.

Talpra, magyar, hí a' haza!

Az áprilisi törvények és a Batthyány-kormány működése

- Melyek voltak a reformkor legfontosabb megoldásra váró kérdései?
- Milyen követeléseket fogalmazott meg a 12 pont?

AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK

A bécsi engedmények után felgyorsult az országgyűlés törvényalkotó munkája. A következő napokban megfogalmazták a polgári átalakulás alaptörvényeit. Az uralkodó, V. Ferdinánd április 11-én szentesítette ezeket, majd bezárta az országgyűlést.

Magyarországon a végrehajtó hatalom a parlamentnek felelős, Bécs-től független kormány kezébe került. Megszűntek a régi kormányzések: a Helytartótanács, a Kancellária és a Kamara.

Törvény született arról, hogy évente országgyűlést kell tartani Pesten. Ennek felsőházában továbbra is az arisztokraták foglaltak helyet, a képviselőházba azonban választás útján lehetett bekerülni. A választójog kiterjesztésével népképviseleti országgyűlés jött létre, hiszen már nem a rendek küldhették ide képviselőiket.

Felszabadították a jobbágyokat, akik valamennyien szabad emberek lettek, s a régi jobbágytelek a tulajdonukba került. Rendelkeztek a földesurak állami kártalanításáról is.

Eltörölték a cenzúrát, így megvalósult a sajtószabadság. Mindenki szabadon közzé tehetette gondolatait, véleményét, a leírtakért azonban felelősséget kellett vállalnia.

Elfogadták a közteherviselés elvét, de az adózás új rendjének kidolgozását a következő országgyűlésre hagyták. Eltörölték az ősiség törvényét, s így a nemesi birtok hitelképesé vált.

A belső rend fenntartására létrehozták a nemzetőrséget.

Törvény született Magyarország és Erdély egyesüléséről (uniójáról) is.

A BATTHYÁNY-KORMÁNY MEGALAKULÁSA

Batthyány Lajos olyan kormányt kívánt összeállítani, amelyben minden jelentős politikai irányzat képviselője jelen van. Ezzel akarta elérni, hogy az átalakulás nagy munkájához, a törvények végrehajtásához minden társadalmi réteg és politikai erő felsorakozzon.

A reformkor nagyjai közül miniszter lett Széchenyi István, Kossuth Lajos és Deák Ferenc is.

Ki kapott választójogot?

1848 előtt születési kiváltságuk alapján a nemeseknek volt választójoguk, valamint a városok küldhettek képviselőt az országgyűlésbe.

Az új törvény nemhez, életkorhoz és vagyoni helyzethez kötötte a választójogot. Minden 20. életévét betöltött férfi választhatott, ha megfelelő vagyont tudott felmutatni.

A törvény értelmében 1848 nyarán Magyarország összlakosságának 8%-a volt választó, ami európai viszonylatban is magas arálynak számított.

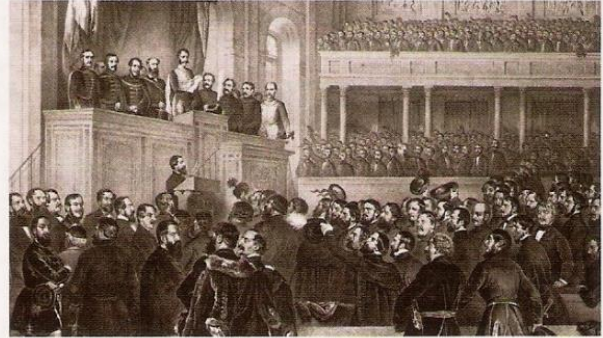
89.1. A Batthyány-kormány:
Batthyány Lajos gróf miniszterelnök,
Deák Ferenc igazságügyminiszter,
Széchenyi István gróf közlekedésügyi
miniszter, Mészáros Lázár
hadügyminiszter, Kossuth Lajos
pénzügyminiszter, Eötvös József báró
vallás- és közoktatásügyi miniszter,
Esterházy Pál herceg király személye
körüli miniszter, Klauzál Gábor
földművelés- és iparügyi miniszter,
Szemere Bertalan
belügyminiszter

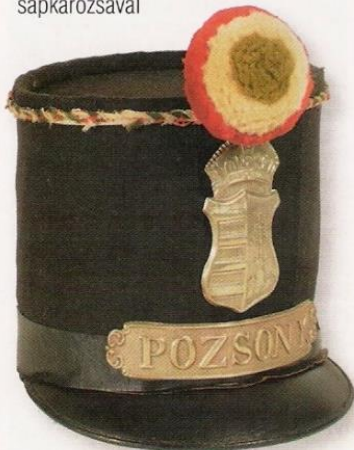

90.1. Nemzetőrök (a kép bal oldalán) és honvédek

90.2. Az első népképviseleti országgyűlés megnyitása (jobbra)

90.3. Nemzetőrcsákó nemzeti színű sapkarózsával

90.4. Batthyány Lajos gróf, Magyarország első miniszterelnöke

A BATTHYÁNY-KORMÁNY ELŐTT ÁLLÓ NEHÉZSÉGEK

A kormányzás során derültek ki az áprilisi törvények hiányosságai, melyeket meg kellett oldani.

Például a **jobbágyfelszabadítás sem oldott meg minden problémát. A régi jobbágyok több mint fele ugyanis föld nélküli zsellér volt. Ők szabadok lettek ugyan, de ennél többre vágytak. Földtulajdont akartak, hogy megélhetést tudjanak biztosítani családjuknak. Ezért sok helyen földfoglaló mozgalmak bontakoztak ki. A volt zsellérek erőszakkal próbáltak földet kiharítani a nemesi birtokokból. A kormánynak a rend fenntartása érdekében katonasággal kellett megfékeznie ezeket a kísérleteket.**

Kiéleződött a helyzet a bécsi kormányzattal szemben is, mivel az áprilisi törvények egy részét ők másként értelmezték. Az udvar 1848 tavaszán csak kényszerből engedett a magyar alkotmányos törekvéseknek, hiszen az észak-itáliai forradalmak minden katonai erejét lekötötték. Ezért nem járultak hozzá például ahhoz, hogy a megbízható magyar legénységű katonai alakulatok hazatérjenek, pedig ez Petőfiék 12 pontjának egyik fontos követelése volt.

A Batthyány-kormány így májusban honvédszázaljak toborzását rendelte el, vagyis megkezdődött az önálló magyar hadsereg felállítása. 1848 júliusában összeült a népképviseleti országgyűlés. Első ülésén a képviselők Kossuth javaslatára 42 millió forintot és 200 000 újoncot szavaztak meg a hon megmentésére.

90.5. Az alábbiakban Kossuthnak az országgyűlésen elmondott beszédéből olvashatsz egy részletet. Mit kért Kossuth a képviselőktől? Milyen volt a hangulat?

megmentesse, a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért minden balmagyarázatok kikötése végett egyenesen, ünnepélyesen kérem, hogy midőn azt mondom: adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát 's az erre szükséges pénzerőnek előteremtését.—(Nyáry Pál felemelkedik helyéről, példáját az egész képviselőház követi, e' szó „megadja!“ harsog az egész teremben. — Szünni nem akaró lelkesedés.) Uraim! mit mondani akartam, az, hogy ne vegyék e' kérést a ministerium részéről olyannak, mintha maga iránt bizalmat kívánna szavaztatni; — nem! a' hazának megmentését akarta megszavaztatni; — meg akartam kérni önöket, uraim hogy ha van valahol a' hazában egy sajtó kebel, melly orvoslásra, ha van egy kívánság, melly kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé e' sajtó kebel, 's várjon még egy kissé e' kívánság, — ne függeszszük fel ezektől azt, hogy megmentjük a' hazát. (Zajosan kitörő helyeslés.) Ezt akartam kérni, de önök felállottak; 's én leborulok e' nemzet nagysága előtt, 's csak azt mondom: annyi energiát a' kivitelben, mint a' mennyi hazafuságot tapasztaltam a' megajánlásban, 's Magyarországot a' poklok kapui sem fogják megdönteni! (Szünni nem akaró lelkesedés, helyeslés és él-

91.1. Magyarország néhány jelentős nemzetisége (balról): román, magyar, szlovák és német

A NEMZETISÉGEK MOZGALMAI

Az áprilisi törvények nem szóltak a nemzetiségek helyzetéről. Ezért **1848 tavaszán nemzetiségi mozgalmak bontakoztak ki.**

A Délvidéken **a szerbek**, Erdélyben **a románok**, Észak-Magyarországon **a szlovákok fogalmazták meg követeléseiket.** Kérték, hogy saját ügyeikben önállóan dönthessenek, és anyanyelvüket szabadon használhassák a közigazgatásban és az oktatásban.

Igényeiket a Batthyány-kormány visszautasította. Ennek hatására **a szerbek és az erdélyi románok fegyveresen szálltak szembe a magyarokkal.** A Jellačić (jelasics) bán által vezetett **horvát mozgalom a Magyarországtól való elszakadást tűzte ki célul.** A bécsi udvar ezeket a mozgalmakat titokban fegyverrel és pénzzel támogatta.

91.2. Jellačić portréja

Az új horvát bán

Horvátország nem volt a Szent István-i állam szerves része, királyaink a 12. században hódították meg. Mindig megtartotta belső önállóságát, saját kormányzata is volt.

1848 márciusában a bécsi kormányzat Jellačić bárót nevezte ki horvát bárná, aki közismert volt magyarellenességéről. Ő azonnal felmondta az engedelmességet a magyar kormánynak, s nyíltan szervezkedni kezdett ellene.

Batthyányék 1848 nyarán beleegyeztek abba, hogy Horvátország függetlenítse magát tőlük.

Jellačić vezetésével a horvát haderő ennek ellenére szeptember 11-én megtámadta az országot. Ebből egyértelműen kiderült, hogy a bán immár nem a horvát nemzeti érdekek szószólója, hanem Bécs eszköze a magyar alkotmány felszámolására.

Az alábbiakban az áprilisi törvényekből olvashatsz részleteket. Miről rendelkeznek az idézett törvéncikkek?

„III. Törvéncikk. 3. §. Ő Felsége, s az Ő távollétében a nádor s királyi helytartó a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében független magyar ministerium által gyakorolják, s bármely rendeleteik, parancsolataik, határozataik, kinevezéseik, csak úgy érvényesek, ha a Buda-Pesten székelő ministerek egyike által is aláíratnak.

IV. Törvéncikk. 1. §. Az országgyűlés jövendőben évenként, és pedig Pesten tartandván üléseit, az évenkénti ülésre... Ő Felsége minden évben, s a mennyire a körülmények engedik, a téli hónapokra hivandja össze.

VIII. Törvéncikk. Magyarország s a kapcsolt Részek minden lakosai, minden közterheket különbség nélkül egyenlően és aránylagosan viselik.

IX. Törvéncikk. Az urbér és azt pótló szerződés alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések, e törvény kihirdetésétől fogva örökösen megszüntetnek.”

1. Hasonlítsd össze az áprilisi törvényt a márciusi ifjak 12 pontjával! Mi vált törvénné a március 15-i követelésekből?
2. Milyen megoldandó problémákkal kellett szembenéznie a Batthyány-kormánynak?
3. Nézd meg a 89. oldal képén, hogy a reformkor vezéralakjai közül kik lettek az első felelős magyar kormány tagjai!
4. Mely nemzetiségek fordultak szembe a Batthyány-kormánnyal?
5. Mondj egy beszédet az első népképviselői országgyűlésen! Érvelj az önálló magyar hadsereg felállításá mellett!

Önvédelmi háború és szabadságharc

92

92.1. A magyar kormány önálló fizetőeszközt hozott forgalomba, az ún. Kossuth-bankókat

92.2. Katonai események 1849 márciusáig

■ Korábban mikor mondták ki a Habsburg dinasztia trónfosztását?

92.3. Kossuth Lajos szobra Budapesten, a Hősök terén

A KORMÁNY LEMONDÁSA ÉS JELLAČIĆ TÁMADÁSA

Az uralkodó, V. Ferdinánd 1848 augusztusában azt követelte, hogy Magyarország ne állítson fel hadsereget, és ne folytasson önálló pénzügyi politikát, például ne adjon ki saját pénzt. E kényszerhelyzetben az áprilisi törvényekhez ragaszkodó kormány lemondott.

Ekkor forradalmi kormány alakult, az Országos Honvédelmi Bizottmány. Ennek elnökévé Kossuthot választották. Ő toborzó utakra indult, és lelkesítő beszédeivel fegyverbe szólította a nemzetet. A pénzhiány enyhítésére pedig kibocsátotta az ún. Kossuth-bankókat.

Minderre azért is szükség volt, mert időközben Jellačić csapataival átlépte a Drávát, s megtámadta az országot. Célja a főváros elfoglalása és az áprilisi törvények megsemmisítése volt. Magyarország alkotmányának megvédésére kényszerült. A túlerővel szemben a magyar csapatok folyamatosan vonultak vissza, majd szeptember 29-én Pákozdnál vereséget mértek a betolakodókra.

Jellačić Bécs felé menekült ki az országból. A honvédsereg a határig követte a horvát csapatokat. A táborba érkező Kossuth javaslatára október végén átkeltek a Lajta folyón, de Bécs alatt vereséget szenvedtek.

Kossuth ekkor a tehetséges fiatal tisztet, Görgei Artúrt bízta meg a honvédcsapatok irányításával. Neki kellett átszerveznie, megerősítenie a honvédsereget, hiszen várható volt a császári haderő támadása.

WINDISCH-GRÄTZ TÁMADÁSA

December elején Bécsben lemondatták V. Ferdinándot, s a fiatal Ferenc Józsefet választották osztrák császárrá. Az új uralkodó nem koronázta magát királlyá, vagyis nem esküdött fel a magyar alkotmányra. Így lehetővé vált, hogy a császári csapatok támadást indítsanak Magyarországra ellen.

93.1. Az új uralkodó, Ferenc József (balra), illetve a honvédsereg két legendás tábornoka, a lengyel Józef Bem (középen), akit Bem apónak becéztek, valamint Görgei Artúr

December közepén Windisch-Grätz (vindisgréc) tábornok vezetésével megindult az osztrák haderő. Görgei az ellenség erőfölényét látva lassan visszavonult Buda alá. Mivel a főváros is védhetetlen volt, az országgyűlés a kormánnyal és a hivatalokkal együtt átköltözött Debrecenbe, s a Tisza mögött folytatták a felkészülést az ellentámadásra.

Pest-Buda feladása után Görgei a parancsnoksága alatt álló hadtesttel északra vonult maga után csalogatva a császári erők jelentős részét. Február elejére megérkezett a Tisza vonalához, ahol befejeződött a magyar csapatok összevonása. Így lehetőség nyílt az ellentámadás megindítására.

Az összevont magyar haderő főparancsnokává Kossuth a lengyel származású Dembiński tábornokot nevezte ki. A fővezér azonban rosszul vezette a honvédsereget, amely február végén Kápolnánál komoly vereséget szenvedett. Dembiński a tisztikar bizalmát is elvesztette, ezért Kossuth Görgeire bízta a főparancsnokságot.

A kápolnai győzelmet messze túlértékelve Ferenc József császár kiadta az olműtzi (olmüc) alkotmányt. Ebben Magyarországot beolvasztotta a Habsburg Birodalomba, s alkotmányát felszámolta.

Időközben Erdélyben Bem tábornok ért el sikereket. Március végére kiverte a császári csapatokat, s visszaszorította a román népfelkelőket is.

A DICSŐSÉGES TAVASZI HADJÁRAT

Görgei vezérkarával március végére kidolgozta az ellentámadás tervét. A honvédsereg 1849. április elején kezdte meg a hadműveleteket. Először Hatvannál, majd Tápióbicskénél és Isaszegnél mértek vereséget Windisch-Grätz csapataira, amelyek közvetlenül Pest alá szorultak vissza.

A zászló becsülete

Április 4-én szerencsétlenül indult a tápióbicskei ütközet. A faluba érkező első honvédcsapatot az ott megbúvó horvát katonák gyilkos tűzzel fogadták, s ennek fejvesztett menekülés lett a következménye.

Ekkor érkezett a Tápió hídjához a két legvitézesebb honvédalakulat, a szegedi 3. és a kassai 9. zászlóalj. A híd előtt komoly veszekedés alakult ki közöttük azon, hogy melyikük intézze az első rohamot. Ekkor a szegediek parancsnoka, Földváry Károly őrnagy egy váratlan lépéssel megoldotta a problémát. Kiragadta a kassaiak zászlótartójának kezéből a lobogót, s felvágatott a hídra. A 3. zászlóalj katonái ezek után parancsnokukat, a 9. zászlóalj honvédei pedig zászlójukat követve rohantak utána, és elsöpörték a horvátokat.

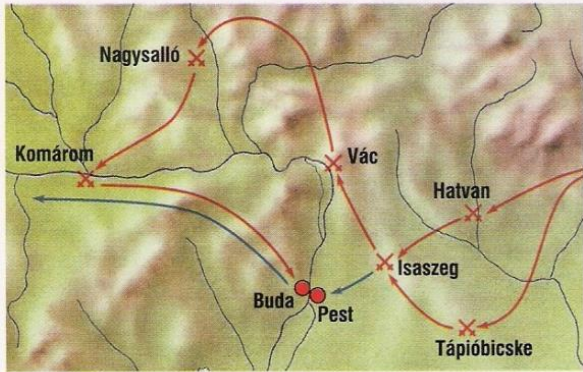
A győztes ütközet után a kassaiak becsületbírság elé állították zászlótartójukat. Mivel a legnagyobb bünt elkövetve kiengedte kezéből a lobogót, halálra ítélték, s az ítéletet végre is hajtották.

93.2. A nagysallói győzelem, amellyel megnyílt az út Komárom felé

93.3. Honvédzászló

94.1. A tavaszi hadjárat (balra). Az eredeti terv szerint a dél felé kerülő fősergely bekerítette volna a császári csapatokat

94.2. Buda várának bevételére (jobbra)

Görgei ekkor azt tervezte, hogy a főváros előtt lekötse a császári hadsereg figyelmét, miközben főerőivel észak felé vonulva felszabadítja Komárom várát az osztrák ostrom alól, és elvágja visszavonulási útjukat Bécs felé.

A megkerülő hadművelet során Görgei győztes csatákat vívott, és sikeresen számolta fel a komáromi erődrendszert körülvevő ostromgyűrűt. A császári hadvezetés azonban még időben felismerte a magyar haditervet, és az ország határára vonta vissza erőit.

A tavaszi hadjárat utolsó eseményeként a honvédsereg megostromolta és május 21-én bevette a budai várat is. Az ország területe ezzel lényegében felszabadult.

A FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZAT

Miután Ferenc József felszámolta a magyar alkotmányt, az országnak döntenie kellett további sorsáról. Kossuth javaslatára **az országgyűlés 1849. április 14-én Debrecenben kimondta a Habsburg-ház trónfosztását és Magyarország függetlenségét.**

94.3. A debreceni Nagytemplom, ahol a Függetlenségi Nyilatkozatot elfogadták. A templom előtti téren ma Kossuth Lajos szobra áll

Az államforma továbbra is alkotmányos királyság maradt, de a trónt üresnek tekintették. Kossuthot választották kormányzóelnöknek. Új kormány alakult, melynek miniszterelnöke Szemere Bertalan lett.

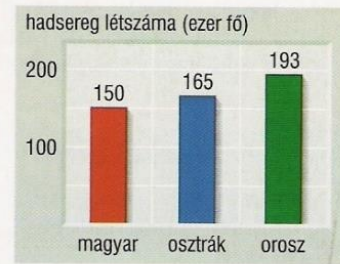
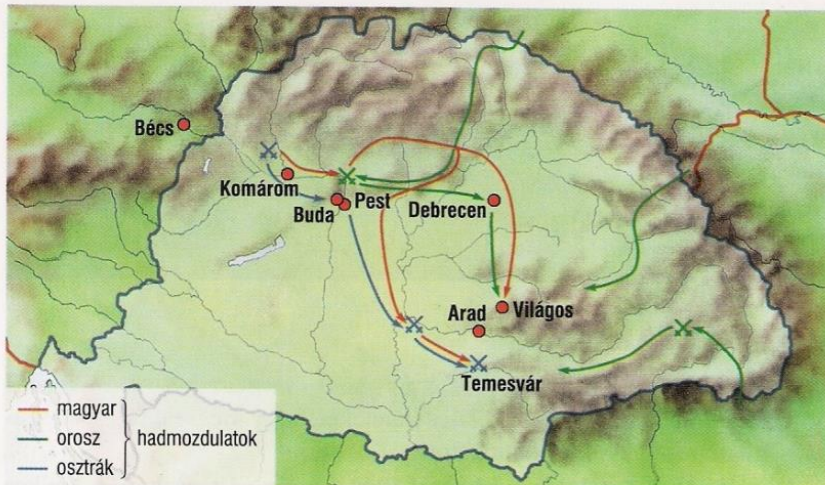
A függetlenség kimondásától azt remélték, hogy elnyerik a nyugati hatalmak támogatását.

A trónfosztás után megváltozott a háború jellege. Immár nem az uralkodó által szentesített alkotmányunkat védjük, hanem függetlenségünket, önállóságunkat.

Vereség és megtorlás

■ Milyen célból jött létre a Szent Szövetség?

97.1. Katonai erőviszonyok Magyarországon 1849 júniusában. Számítsd ki, hogy egy magyar honvédre hány ellenséges katona jutott!

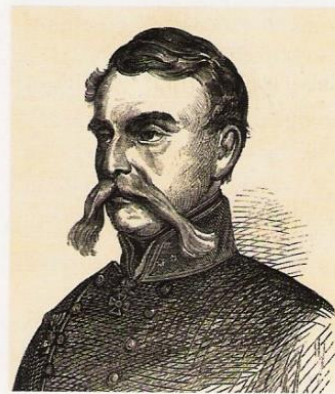
97.2. Katonai események 1849 májusától a szabadságharc leveréséig

AZ OROSZ BEAVATKOZÁS, A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE

Ferenc József belátta, hogy Ausztria saját erejével nem tudja leverni a szabadságharcot, ezért a Szent Szövetség szellemében **I. Miklós orosz cártól kért katonai segítséget. A cár 200 000 fős hadsereget küldött Magyarországra**, s ezzel döntően megváltoztatta a katonai erőviszonyokat. Kossuth hiába fordult a nyugati hatalmakhoz, nem kapott támogatást. **Magyarország egyedül maradt, tartalékai kimerültek**, és elérte teljesítőképessége határát.

Az összehangolt orosz és osztrák támadással szemben a honvédsereg folyamatosan visszavonulásra kényszerült. **A magyar főerők augusztus elején Temesvárnál döntő vereséget szenvedtek.**

A kilátástalan helyzetben **Kossuth átadta a hatalmat Görgeinek**, és közel 5000 emberrel együtt **emigrált***. **A tábornok 1849. augusztus 13-án Világosnál az óriási túlerőben lévő orosz csapatok előtt letette a fegyvert.** Semmi nem állhatott a császári főparancsnok, Haynau tábornok bosszújának útjába.

97.3. A szabadságharc verbe fojtója, Julius Haynau tábornok

Egy orosz katonatiszt a következőket írta a világosi fegyverletételről.

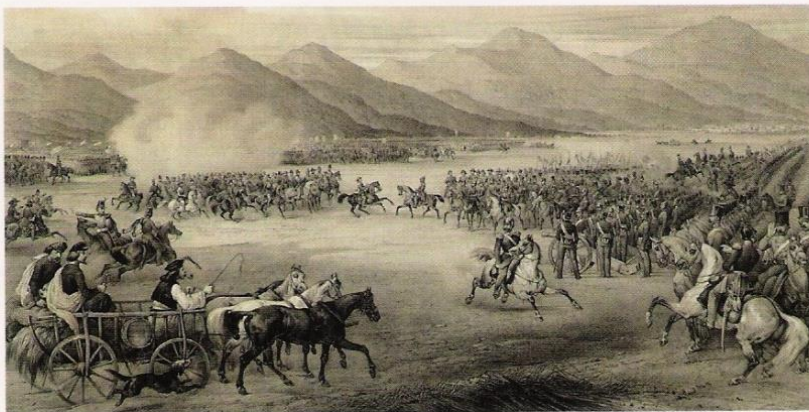
„Kimondhatatlanul megindító volt e rendjét megőrzött, erős, harcképes seregek a látványa. E sereg ugyanis néhány hónapja oly félelmetes volt Ausztria számára, s most itt állt fegyvertelenül..., és mint a halálraítélt, várta az ítélet végrehajtását... A katonák szomorú pillantással kísérték bennünket, a tisztek fejüket lehajtva sírtak...

Görgei lovával serege elé lépett, tisztjei azonnal körülvették. Beszélni kezdett volna, hogy utoljára köszöntse hadseregét, de egy hangot sem tudott kipréselni magából. Végül tompa zokogás tört fel melléből, mire az egész hadsereg levegőjét betöltő Éljen Görgei! kiáltással, könnyezve válaszolt vezérének, kihez őszintén ragaszkodott. Az egyik tiszt előrehajtott, hogy a többiek nevében szóljon volt tábornokához, de nem volt ereje ahhoz, hogy zokogását visszatartsa, s csak annyit tudott kiejteni: – Isten veled, Görgei!

– Isten veled, Görgei! – ismételte az egész hadsereg.

Ezalatt 2. könnyű lovashadosztályunk rendben odavonult a magyar sereg arcvonalához, és nekilátott a hadifoglyok átvételének, ami este nyolc óra körül fejeződött be. Aztán még sötétedés előtt a lefegyverzett katonák oszlopa, lovasságunk fedezete mellett, hallgatagon megindult hűn szeretett vezére után a fogságba Nagyvárad felé. Hamarosan az éjszaka áthatolhatatlan leple takarta el ezt a magyarok számára olyannyira szomorú látványt.”

98.1. Világosnál Görgei Artúr mintegy 25 ezer fős seregével letette a fegyvert az orosz csapatok előtt

98

A színházi sűgő a hadbíróságon

Már 1849 januárjában is hoztak halálos ítéletet az osztrákok. Pozsonyban egy színházi sűgőt, Dressler Dánielt azért végezték ki, mert a kocsmában szidta Windisch-Grätz herceget, „sőt még magasabb urakat sem kímélt”. Amikor a hadbíró mintegy mentséget keresett a vádlott tetteire, a következő párbeszéd zajlott le közöttük:

– Úgy hallom, Dressler, hogy maga be volt egy kicsit rúgva, amikor ezeket mondta.

– Nem, auditor úr, én józan voltam, és nagyon is tudtam, mit beszélek.

HAYNAU RÉMURALMA

Magyarországon a megtorlás nem a szabadságharc leverése után kezdődött. Már korábban is hoztak halálos ítéleteket, hogy megfélemlítsék a szabadságharc résztvevőit és támogatóit.

A megtorlás mértéke és módszerei 1849 nyarán változtak meg, amikor a császári csapatok főparancsnokává Haynau (hajnau) tábornokot nevezték ki. Ő 1849 tavaszán Észak-Itáliában, a bresciai (bressa) forradalom leverésével szerzett magának kétes hírnevet. Asszonyokat vesszőztetett meg, sőt elrettentés céljából halottakat is felakasztatott. Ezekért a tetteiért kapta a „bresciai hiéna” melléknevet. Határozott fellépésével viszont kivívta Ferenc József császár elismerését, s ennek köszönhette magyarországi megbízatását.

Haynau gyorsan rászolgált a hírnevére. Hadjárata során útját akasztófák és kivégzőosztagok sortűzei jelezték. Áldozatai között már nemcsak egyszerű emberek, hanem magas beosztású tisztek és politikusok is voltak. Célja már nem a megfélemlítés volt, hanem az, hogy bosszút álljon a szabadságharcban való részvételért.

AZ ARADI VÉRTANÚK ÉS BATTHYÁNY LAJOS KIVÉGZÉSE

A megtorlás csúcspontját október 6-ára időzítette. Egy évvel korábban ugyanis Bécsben forradalom tört ki, melyért a magyarokat tették felelőssé.

E napon Aradon kivégeztek 13 honvédtisztet. Négyet Haynau kegyelméből katonához méltóan agyonlőttek, kilencet azonban – mint a közönséges tolvajokat és gyilkosokat – megalázó módon felakasztottak.

98.2. Az aradi vértanúk kivégzése (balra)

98.3. Batthyány Lajos gróf, az első magyar miniszterelnök főbelövése

99.1. A tizenhárom aradi vőrtanú (balról jobbra): Knezić Károly, Nagysándor József, Damjanich János, Aulich Lajos, Láhner György, Poeltenberg Ernő, Leiningen-Westerburg Károly gróf, Török Ignác, Vécsey Károly gróf, Kiss Ernő, Schweidel József, Dessewffy Arisztid gróf, Lázár Vilmos

1849. október 6-án azonban nemcsak Aradon voltak kivégzések. **Pesten főbe lőtték Batthyány Lajos gróft**, Magyarország történelmének első miniszterelnökét.

HAYNAU LEVÁLTÁSA

1850 tavaszáig kb. 130 emberen hajtottak végre halálos ítéletet a szabadságharcban való részvételük miatt. A megtorlás módja volt az is, hogy a honvédtiszteket hosszú börtönbüntetésre ítélték, a honvédek és az altisztek jelentős részét pedig besorozták a császári-királyi hadseregbe.

Haynau rémuralmának az európai közvélemény és a kormányok felháborodása vetett véget. A tiltakozások hatására 1850 nyarán Ferenc József felmentette állásából. Híre ezután is mindenhová elkísérte. A következő években több európai városban is megdobálták, sőt bántalmazták a békésen utazgató császári tábornokot.

Haynau jelleme

Haynaut egyik korábbi felettese így jellemezte:

„Ez a tábornok ugyan alaposan ismeri a szolgálatot, de dicsőségét keresi a szabályok kihegyezésében azért, hogy olyan egyének ellen, akik neki nem tetszenek, vádpontokat találhasson, hogy ezeket kiszámított gyűlölettel győztörhesse vagy üldözhesse... Egyébiránt a katonai tudományban nagy rátermettséggel és szilárd ismeretekkel bír, azonban igen szenvedélyes, s a katonai tisztességét majdnem sértő fősévség jellemzi, olyannyira, hogy mindaddig egyetlen lovat sem tart... Erkölcsei tulajdonságai miatt mindenki azt szeretné, ha eltávolítanák, mert senki sem szeret érintkezni vele; talán legjobb volna nyugalomba helyezni.”

Haynau terveit az alábbiakban foglalta össze. Mi volt a tábornok célja Magyarországon? Mi volt a véleménye Haynaunak a magyarokról?

„...egész Európának példát fogok mutatni, hogyan kell bánni a lázadókkal, és hogyan kell a rendet, nyugalmat és békességet egy évszázadra biztosítani. A magyarok háromszáz éve mindig lázadók, csaknem valamennyi Habsburg király idején törtek ki forradalmak. Én vagyok az az ember, aki rendet fog teremteni. Nyugodt lelkiismerettel lövetek agyon százakat is, mert szilárd meggyőződésem, hogy ez az egyetlen mód intő példát szolgáltatni minden jövőző forradalomnak.”

99.2. Az aradi kivégzések 25. évfordulójára kiadott emlékérem

1. Hogyan alakultak a katonai erőviszonyok a szabadságharcban 1849 nyarán?
2. Miért avatkozott be az orosz cár?
3. Miért október 6-ára időzítette Haynau a tábornokok és Batthyány Lajos kivégzését?
4. Hogyan büntették a szabadságharc többi résztvevőjét?
5. Miért mentette fel az uralkodó Haynaut 1850 nyarán?

